

**KOMITET HELSIŃSKI
W POLSCE**

PRAWA CZŁOWIEKA

biuletyn 9 ' 90

**INTERNATIONAL
HELSINKI
FEDERATION FOR
HUMAN RIGHTS**

KOMITET HELSIŃSKI w POLSCE

BIULETYN 9 '90

1. Otwarcie
2. Temat
3. Wskazanie
4. Wskazanie
5. Wskazanie
6. Wskazanie
7. Wskazanie
8. Wskazanie
9. Wskazanie
10. Wskazanie
11. Wskazanie
12. Wskazanie
13. Wskazanie
14. Wskazanie
15. Wskazanie
16. Wskazanie
17. Wskazanie
18. Wskazanie
19. Wskazanie
20. Wskazanie
21. Wskazanie
22. Wskazanie
23. Wskazanie

HELŚIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

Biblioteka

00-028 Warszawa, ul. Bracka 18 m. 62

tel./fax (48-22) 828 10 08, 828 69 96

826 98 75, 826 96 50

"Prawa człowieka" — biuletyn Komitetu Helsińskiego
w Polsce nr 9 (1990) (wersja polska)

Adres redakcji:

plac Trzech Krzyży 16

00-499 Warszawa

tel. 28-14-61 w. 33; 29-69-96

redaktor naczelny: Marek A. Nowicki

Wydawca: Helsińska Fundacja Praw Człowieka,
plac Trzech Krzyży 16, 00-499 Warszawa

Wszystkich, którzy chcą nas wesprzeć finansowo, informujemy, że przyjmujemy wpłaty na konto:

Helsińska Fundacja Praw Człowieka X Oddział PKO

Bank Państwowy w Warszawie

pl. Powstańców Warszawy 4

1603-500513-131

z dopiskiem "Komitet Helsiński w Polsce"

Serdecznie dziękujemy wszystkim ofiarodawcom.

Numer zamknięto 1 grudnia 1990 roku.

Spis treści

Od redakcji	4
1. Oświadczenie IHF	5
2. "Boat people"	6
3. Ministrowi sprawiedliwości z pomocą	8
4. Stanowisko Krajowej Rady Sądownictwa	9
5. Uchodźcy, bezpieczeństwa	13
6. Problem archiwów MSW	15
7. Wizy dla Polaków	17
8. IHF w Moskwie i Kopenhadze	24
9. Rumunia raz jeszcze	29
10. Palczew	31
11. W obronie Rzecznika	32
12. W związku z wydarzeniami w Kosowie	33
13. Oczekiwane zobowiązania	39
14. Poparcie	43
15. Propozycje do programu IHF	44
16. W Radzie Europy	46
17. Karta Praw i Wolności	47
18. Protest	55
19. Jest taka szkoła...	56
20. Konwencja Rady Europy o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych o charakterze osobistym	57
21. Sintra	67
22. Kronika	70
23. Członkowie Komitetu Helsińskiego w Polsce	75

Od redakcji:

Nasz biuletyn istnieje od dwóch lat. Pierwszy numer wyszedł jesienią 1988 roku, oczywiście poza cenzurą. Pojawiło się dotychczas 8 numerów, w tym dwa (nr nr 4 i 7-8) wyłącznie w wersji angielskiej.

Idąc z duchem czasu w październiku zarejestrowaliśmy nasze czasopismo. Będziemy starali się pojawiać raz na kwartał, informując o inicjatywach i pracy Komitetu Helsińskiego oraz ściśle z nim związanej Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i powołanego przez nią Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej (CHREE). W kolejnych numerach znajdą również miejsce dokumenty i materiały dotyczące najważniejszych problemów praw człowieka w Polsce i nie tylko, przekłady, omówienia naukowych publikacji zagranicznych i międzynarodowych regulacji prawnych, dotyczących praw człowieka.

Zapraszamy do lektury i współpracy.

MAREK A. NOWICKI
redaktor naczelny

1. Oświadczenie IHF

Wiedeń, 30 lipca 1990 r.

1 sierpnia 1990 r.: Piętnasta rocznica Aktu Końcowego Konferencji Helsińskiej

Z radością, ale zarazem z wielką troską Międzynarodowa Helsińska Federacja Praw Człowieka (IHF) odnotowuje piętnastą rocznicę podpisania Aktu Końcowego Konferencji Helsińskiej. Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) zakończyła się 1 sierpnia 1975 roku podpisaniem Aktu Końcowego, który usiłuje powiązać pokój i bezpieczeństwo z poszanowaniem praw człowieka.

Od 1975 roku poszanowanie praw człowieka w Europie zmieniło się ogromnie, zwłaszcza w ciągu ostatniego roku. Nawet Albania, która nie podpisała Aktu Końcowego ani następnych dokumentów, wykazuje ostatnio nieco zainteresowania procesem KBWE. Tym niemniej, rocznica ta jest chwilą na zwrócenie uwagi na ciągle występujące trwałe i poważne naruszenia podstawowych praw człowieka. Prawa ludności albańskiej w Kosowie są stale naruszane przez władze serbskie. W Rumunii nadal trwa naruszanie prawa do wolności wypowiedzi, stowarzyszania się i zgromadzania się. Nadchodzą dalej raporty o torturach w tureckich komisariatach policji oraz o ludziach trzymanyh latami w tureckich więzieniach, oczekujących na rezultaty długotrwałych rozpraw sądowych. Ponadto nie zauważa się żadnej zmiany na lepsze w sytuacji Kurdów w Turcji. W Związku Radzieckim nadal są więźniowie polityczni, nadal nadużywa się psychiatrii i ciągle odmawia się bezpodstawnie wiz wyjazdowych. W kilku krajach europejskich etniczne i kulturalne prawa mniejszości są naruszane w przerażający sposób. Obecnie, w kilku krajach wzrasta prześladowanie Cyganów. Wzrasta antysemityzm oraz rasizm. Podczas gdy większość państw okazuje większe poszanowanie dla prawa do opuszczania swego własnego kraju, Stany Zjednoczone i kraje Zachodniej Europy częściej odmawiają prawa schronienia uciekinierom przed prześladowaniami. Wiele państw zachodnich prowadzi dalej bardzo surową politykę wizową.

Paradoksalnie, w wyniku zmian w Europie, przed IHF stają większe zadania niż kiedykolwiek przedtem. Pojawiają się teraz możliwości bardziej konstruktywnej i praktycznej współpracy w dziedzinie praw człowieka. W tym samym czasie na powierzchnię wypłynęły nowe problemy wymagające uwagi. IHF uważa, że w celu rozwiązania istniejących i pojawiających się problemów, konieczny jest współdział na wszystkich szczeblach rządów oraz organizacji i działaczy praw człowieka, tak aby rozwiązywać je pokojowo i we właściwy sposób.

2. "Boat people"

10 kwietnia 1990 r.

Czcigodna Pani Premier
Margaret THATCHER

10, Downing Street
LONDON SW1

W lutym i w marcu 1990 odwiedziłam Hong Kong na zaproszenie kilku miejscowych organizacji chrześcijańskich zarówno katolickich, jak i protestanckich. Moim zadaniem było wygłoszenie wykładów na temat polskiego chrześcijaństwa, stosunków między Kościołem a państwem itp. Szereg osób z Polski prosiło mnie o bezpośrednie informacje na temat wietnamskich uchodźców w Hong Kongu. Jako członek Komitetu Helsińskiego w Polsce byłam naturalnie zainteresowana sprawą praw ludzkich osób przebywających w obozach internowania.

Podczas drugiej wojny światowej jako dziecko byłam w niemieckim obozie pracy przymusowej, później zaś w r. 1981 byłam znów internowana w czasie stanu wojennego w Polsce. Prosiłam więc moich gospodarzy w Hong Kongu o umożliwienie mi wstępu do zamkniętego obozu dla nielegalnych imigrantów. Niewiele osób z zewnątrz uzyskuje pozwolenie na odwiedzenie takiego obozu, dziennikarze w ogóle nie są dopuszczani. Dzięki pomocy zakonniczki pracującej charytatywnie na terenie obozu mogłam spędzić pół dnia w małym obozie, gdzie warunki życia i stosunki międzyludzkie są podobno znacznie lepsze niż w innych.

Obóz jest ogromnie zatłoczony. Każda rodzina ma prawo tylko do pryczy, gdzie mogą razem spać i trzymać swoje rzeczy. Osoby samotne śpią na zewnątrz w szałasach dobudowanych do baraku. Poza szałasami jest jeszcze przejście ok. 2-metrowej szerokości i dalej wysoki płot z drewna, siatki i drutu kolczastego. Świat zewnętrzny jest poza zasięgiem wzroku. W samym obozie jest jeszcze oczywiście latryna, umywalnia i mały pokój bez okna. W tym pokoju kilka osób może usiąść przy stole, tu siostry starają się uczyć dzieci angielskiego i organizować lekcje dla starszych. Raz na tydzień jest nabożeństwo. To jedyne zajęcia dla mieszkańców obozu. Nie ma dla nich żadnej pracy poza sprzątaniami terenu. Nawet gotować dla rodziny w zasadzie nie wolno.

W zamkniętych obozach jest dużo dzieci. Około 40 w tym, gdzie byłam, o wiele więcej w innych. Najmłodsze urodziły się w Hong Kongu, prosto ze

szpitala znalazły się w obozie. Są traktowane jako nielegalni imigranci, a więc nie wolno im opuszczać obozu nawet na krótko. Małe, 3-4-letnie dzieci to najbardziej żałosne ofiary polityki przyjętej przez Rząd Brytyjski bezpośrednio odpowiedzialny za los nielegalnych imigrantów w Hong Kongu. Te osoby, także małe dzieci, są używane jako ludzki środek odstraszenia, który ma zmniejszyć napływ uciekinierów do kolonii.

Ta polityka nie jest skuteczna i opiera się na lekceważeniu praw ludzkich tych osób. Zatlóczenie i brak odpowiedniego wyposażenia obozu, a nawet odmowa dostarczenia jakichś pożytecznych zajęć dla dorosłych może być tłumaczona brakiem środków i dotkliwym brakiem miejsca w Hong Kongu. Nie ma jednak usprawiedliwienia dla takich posunięć administracyjnych jak odmowa zezwolenia na to, by dzieci mogły uczęszczać do przedszkola w sąsiednim otwartym obozie, gdzie mogłyby chodzić pod nadzorem siostr i wracać po południu do rodziców. Życie w zamkniętym obozie trwale szkodzi rozwojowi dzieci. Starsze dzieci cierpią jeszcze bardziej. Ich deprywacja jest już oczywista. Niektóre rozpaczliwie usiłują pokazać, że zasługują na normalne życie i mają na nie nadzieję — że kiedyś, kiedy po latach uwięzienia zostanie uznany ich status uchodźców i ten czy inny kraj ich przyjmie.

Nie mogę pretendować do tego, że widzę realistyczne i szybkie rozwiązanie problemu uchodźców tak jak się on przedstawia w Hong Kongu.

Bardzo poważne sugestie zostały wysunięte w apelu wydanym przez Komisję Sprawiedliwości i Pokoju Rzymsko-Katolickiej diecezji w Hong Kongu (w załączeniu). Jako zaniepokojony gość w Hong Kongu i jako działacz praw człowieka popieram ten apel i przyłączam się do niego, ale moim najpilniejszym żądaniem i pragnieniem jest, aby przynajmniej dzieci mogły być natychmiast wyjęte z systemu obozów zamkniętych tak, aby Kościół i inne agencje charytatywne mogły im pomagać w uczęszczaniu do przedszkola i do szkoły.

Prawa dziecka są najpilniejszą sprawą. Jako matka i dawny więzień-dziecko zwracam się do Pani w ich sprawie.

Z wyrazami szacunku

Halina Bortnowska-Dąbrowska
Domaniewska 17/19, Warszawa, POLSKA

Wystąpienie to zostało poparte listem podpisanym przez pozostałych członków Komitetu. Nie otrzymaliśmy od adresata żadnej odpowiedzi.

3. Ministrowi sprawiedliwości z pomocą

POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA
MINISTER SPRAWIEDLIWOŚCI

M-1531/90

Warszawa, dnia 23 marca 1990 r.

Komitet Helsiński
w Polsce
ul. Żwirki i Wigury 51/74
W a r s z a w a

W ostatnim czasie w państwie naszym zostały stworzone nowe, demokratyczne podstawy dla funkcjonowania aparatu sądowego. Postrzegając ten fakt nie sposób jednak nie docenić potrzeby istotnych zmian osobowych, które nie powinny ominąć również i resortu wymiaru sprawiedliwości po to, aby uwiarygodnić go w oczach polskiego społeczeństwa. Przejawiając troskę o trafny dobór właściwych osób na stanowiska kierownicze w sądownictwie, a także prokuraturze, Kierownictwo resortu sprawiedliwości pozwala sobie zaprosić Komitet Helsiński w Polsce do współpracy w tym zakresie.

Kierownictwo resortu ma świadomość, że zarówno wśród sędziów, jak i prokuratorów znajdują się osoby niekompetentne i skompromitowane, co powoduje, że w trosce o należyty dobór kadr osoby te należy odsunąć od stanowisk kierowniczych w resorcie. Proces samooczyszczania się sędziów, którego jedynym przeciwstawieniem byłaby weryfikacja, winien się dokonać m.in. poprzez realizację kryterium fachowych kompetencji i uczciwości, a pomocny w tym może być osąd moralny sędziów i prokuratorów, dokonany przez część opinii publicznej reprezentowanej m.in. przez Komitet Helsiński w Polsce.

Prawo do negatywnej oceny zachowania się sędziów i prokuratorów, którzy traktowali oskarżonych w sposób nieobiektywny, pozbawiający ich prawa do obrony lub szykanujący w inny sposób, a także zachowania się sędziów czy prokuratorów, którzy włączali się w walkę polityczną i służyli jednej grupie obywateli dla obezwładnienia innej takiej grupy, mają wszyscy obywatele naszego państwa i z tych też względów współpraca z Waszym Komitetem w tej sferze działalności resortu wymiaru sprawiedliwości, jaką jest budowa nowych kadr kierowniczych, mogłaby być mu bardzo pomocną i o to też się w imieniu resortu zwracam.

(-) Aleksander Bentkowski

Taki list otrzymaliśmy od ministra sprawiedliwości. Odpowiadając na apel przygotowaliśmy obszerną dokumentację ilustrującą udział poszczególnych sędziów i prokuratorów w śledztwach i procesach politycznych w okresie 1981-86. Podstawę opracowań stanowiło nasze archiwum. Materiały dotyczące sędziów, poza ministrem sprawiedliwości, otrzymała również Krajowa Rada Sądownictwa.

4. Stanowisko Krajowej Rady Sądownictwa

Stanowisko Krajowej Rady Sądownictwa w sprawie niezawisłości sędziowskiej i niezależności sądów

Istnieje i daje o sobie znać we wszystkich dziedzinach życia społecznego oczekiwanie, które można określić jako "głód" sprawiedliwości. Jest powszechnym pragnieniem, by stosunki społeczne regulowały mądre prawa stosowane przez sprawiedliwych sędziów. Ustawowym zadaniem Krajowej Rady Sądownictwa jest strzeżenie niezawisłości sędziów i niezależności sądów.

Istotnego znaczenia nabiera więc sprawa należytych gwarancji dla tych podstawowych zasad porządku prawnego, a w tym kontekście kwestie postaw moralnych sędziów, dobór właściwej kadry, sprawy związane z kulturą prawną, a wśród nich paląca kwestia kultury sali sądowej.

Wymiar sprawiedliwości powinien być oparty o nową filozofię człowieka i o nową filozofię państwa skoncentrowanych na ochronie wolności i przenikniętych ujmowaniem prawa w kategoriach etycznych, a nie w kategoriach siły.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z władzy zwierzchniej narodu wprowadza szerokie kompetencje sądownictwa. Z woli suwerennego narodu prawo uzyskuje nadrzędną pozycję wobec państwa i jego aparatu. To powiązanie systemu demokracji parlamentarnej z wymogami praworządności zawarte jest w formule "państwa prawnego". Oznacza ona, że wymiar sprawiedliwości kontroluje zarówno władzę ustawodawczą, jak i władzę wykonawczą, zaś sądownictwo staje się niezależne od aparatu rządowego.

Z ustawowego uregulowania kompetencji Rady wynika, że choć nie funkcjonuje ona jako instancja odwoławcza od orzeczeń sądowych, choć nie administruje wymiarem sprawiedliwości, to spełnia zasadnicze funkcje w zakresie doboru kadry sędziowskiej. Tylko Rada jest bowiem legitymowana do przedstawiania Prezydentowi RP wniosków o powołanie określonych osób na stanowiska sędziowskie w sądach powszechnych i sądach wojskowych, w Sądzie Najwyższym i Naczelnym Sądzie Administracyjnym. Rada powołana jest także do kształtowania etosu zawodowego sędziów i w tym zakresie odgrywa kluczową rolę w rozstrzygnięciu podstawowego pytania, a mianowicie: jaki charakter i jaką treść moralną będzie zawierać pojęcie niezawisłości sędziowskiej.

Krajowa Rada Sądownictwa będzie czuwać nad właściwym rozumieniem pojęcia niezawisłości. Istnieją podstawy organizacyjne i prawne, by dla ogółu obywateli niezawisłość sędziowska przestała oznaczać arogancję władzy, by nie kojarzyła się więcej z bezdusznymi przypadkami stosowania tzw. litery prawa. Niezawisły sędzia winien być wzorem osobowości humanistycznej i przejawiać troskę o funkcjonowanie prawa w służbie wyższych wartości. Niezawisłość

sędzię przestaje być pojmowana jako sprawdzian sprawności aparatu przemocy. Staje się ona probierzem swobód obywatelskich w społecznym, dojrzałym poszukiwaniu sprawiedliwości. Tylko na tej drodze sądy i sędziowie odzyskać mogą zaufanie społeczne i wychodząc z kręgu wyobcowania uzyskać tym samym akceptację społeczną dla podstawowych wartości moralnych wyrażanych przez prawo.

Proces przywracania wiarygodności sądownictwu w społeczeństwie — w perspektywie demokratycznych przemian w Polsce — staje się sprawą najwyższej wagi.

Rada wyraża pogląd, że wymiar sprawiedliwości jest służbą publiczną. Nie może być mowy o nieuwzględnianiu czy też pomniejszaniu opinii publicznej w szczególności, gdy przejawia się ona jako forma kontroli społecznej. Strzeżenie niezawisłości sędziowskiej i niezależności sądu nie może być utożsamiane z tłumieniem czy wyciszaniem społecznej krytyki wymiaru sprawiedliwości.

Krajowa Rada Sądownictwa uznaje i szanuje prawo obywateli do krytyki sędziów i sądów i do wyrażania poglądów na temat wymiaru sprawiedliwości, o ile krytyka ta nie wykracza poza zakres konstytucyjnej wolności słowa oraz jej celem nie jest wywieranie wpływu na orzeczenia w konkretnych sprawach.

Rada jest świadoma, że oznaki braku zaufania ze strony społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości biorą się z długotrwałych, bolesnych doświadczeń całego narodu. Ze strony aparatu ucisku w ustroju totalitarnym społeczeństwo doznawało niezliczonych krzywd, prześladowań i poniżeń. Wymiar sprawiedliwości traktowany był przez państwo policyjno-partyjne jako instrument zniewalania społeczeństwa, zaś doktryna marksistowska usprawiedliwiała używanie prawa jako narzędzia terroru.

O wynaturzeniach w sądownictwie powiedzieć dziś należy całą prawdę. Rozliczenie z przeszłością jest z jednej strony aktem moralnego osądu, a z drugiej edukacją i przestrogą na przyszłość. Słuszna jest więc postawa opinii publicznej domagającej się potępienia ludzi, którzy ubrani w sędziowskie togi uczestniczyli w prześladowaniach politycznych, którzy łamiąc przepisy, prawo do obrony albo też przeciągając karę drastycznie poza linię winy gwałcili elementarne poczucie sprawiedliwości.

Ze zrozumieniem Rada odnosi się do społecznych postulatów, by skompromitowani, dyspozycyjni sędziowie nie zajmowali nadal w sądach kluczowych stanowisk. Można również oczekiwać, że samo środowisko sędziowskie — poprzez działania samorządów i kształtowanie opinii — odniesie się z moralnym potępieniem wobec ludzi, którzy są odpowiedzialni za łamanie praw człowieka.

Odrzucenie hegemonii jakiejkolwiek partii nad państwem i ingerencji nomenklatury w orzecznictwo sądowe doprowadzić winno do wyeliminowania przypadków ubezwłasnowalniania sędziów przez czynniki zewnętrzne oraz wywierania niedopuszczalnych nacisków na przebieg rozpraw i orzecznictwo.

Sądy powołane są obecnie do tego, by strzec demokracji, by na fundamencie wartości etycznych i obywatelskich rozstrzygać konflikty i ustanawiać reguły

międzyludzkiego współżycia. Rewolucja demokratyczna w państwie jest równocześnie rewolucją moralną w dziedzinie prawa.

Podmiotowość obywatelska staje się tworzywem życia państwowego. Jest to prawo do realizowania różnorodnych interesów i różnorodnych koncepcji życia przy poszanowaniu takiego samego pola wolności u innych, przy zabezpieczeniu słabych i przy zapewnieniu pomocy krzywdzonym.

Dla zabezpieczenia praw obywatelskich w trakcie realizowania zasad prawa sprawiedliwego, niezbędne jest przestrzeganie takich naczelných reguł, jak dostęp obywatela do sądu, co oznacza otwarcie drogi sądowej dla wszystkich spraw spornych w relacjach między obywatelami, a także w relacji jednostka — państwo, a dalej: równość wobec prawa, domniemanie niewinności, prawo do obrony, skuteczność orzeczeń i przeciwdziałanie przewlekłości postępowania. Niezwykłego znaczenia nabiera niezbędność respektowania praw człowieka i zasad humanitaryzmu na etapie śledztwa i w więziennictwie. Nie może być mowy o poniżaniu człowieka w jakimkolwiek punkcie spotkania obywatela z organami wymiaru sprawiedliwości.

Aby wszystkie te gwarancje stały się rzeczywistością, stanowiska sędziowskie winny zostać obsadzone przez ludzi fachowych, wrażliwych i bezstronnych. Dla poważnego wzmocnienia niezawisłości sędziego prawo o ustroju sądów wprowadziło zasady nieusuwalności i apolityczności sędziów. Działa już także system typowania kandydatów do tego zawodu przez samorządy sędziowskie. Obowiązuje też demokratyczny system obsadzania w sądach stanowisk kierowniczych.

Rozstrzyga się obecnie tempo i zakres odzyskiwania przez sądownictwo zaufania społecznego. W związku z faktem, że niezawisłość sędziowska i nieusuwalność sędziego stanowią naczelną regułę ustrojową, nie do przyjęcia są koncepcje przeprowadzenia weryfikacji w środowisku sędziowskim metodami administracyjnymi, dyscyplinarnymi. Nieusuwalność sędziego stanowi zasadniczą gwarancję niezawisłości i wprowadzona została na powszechne społeczne żądanie. Należy ją chronić i baczyć, by nie doznała uszczerbku, zwłaszcza wobec podnoszonych przez część opinii publicznej postulatów weryfikacji kadry sędziowskiej.

Ale znacznie istotniejszą okolicznością jest fakt, że bardzo poważna część sędziów zachowała, nawet w najtrudniejszych latach, niezależność i godność zawodową. I choć postawy w środowisku sędziowskim są bardzo zróżnicowane, to jednak wielu sędziów poczuwało się zawsze do jedności ze społeczeństwem. Byli oni czynnikiem humanizującym reżim represyjnego prawa, opierali się naciskom, otwarcie brali stronę prześladowanych. Sędziowie mają również swój udział w samoobronie narodu przed totalitarnym zniewoleniem. Za taką postawę licznych sędziów spotykały najprzeróżniejsze szykany, od blokowania awansów i krzywdzących opinii poczynając, na jawnych napaściach i represjonowaniu w okresie stanu wojennego kończąc.

Na tle tego złożonego obrazu postaw moralnych w sądownictwie w formułowaniu społecznych opinii przestrzegać wypada tych wartości, o które tak powszechnie zabiegano: kultury życia publicznego i szacunku dla prawdy. Zrozumiałe są przyczyny społecznego oburzenia wobec przypadków wykorzys-

tywania sądownictwa do deptania godności i praw człowieka, jednak wystąpienia krytyczne, w tym także zamieszczane na łamach prasy, winna cechować głęboka rozważa, prawość i odpowiedzialność.

Działając w klimacie tworzenia nowych wartości życia publicznego Krajowa Rada Sądownictwa poszukuje takich udoskonaleń w kształtowaniu ustroju sądów i polityce kadrowej, by władza sądownicza odpowiadała najwyższym aspiracjom narodu.

Niech spełni się marzenie pisarza-humanisty polskiego Odrodzenia Andrzeja Frycza-Modrzewskiego, który w swym dziele "O poprawie Rzeczypospolitej" rozważając sposoby ustanowienia prawa sprawiedliwego pisał, że *jednym a jednakim głosem ma prawo do wszystkich mówić, jednym a jednakim sądem ma wszystkim panować*.

Warszawa, 4 kwietnia 1990 r.

5. Uchodźcy, bezpaństwowcy

Warszawa, 4 maja 1990 roku

Pan
Prezydent
Rzeczypospolitej Polskiej
Wojciech JARUZELSKI

We współczesnym świecie warunki realizacji praw człowieka i podstawowych wolności określone są w dużym stopniu przez pozycję prawną jednostki w państwie, w którym przyszło jej żyć, a przede wszystkim przez fakt posiadania przez nią obywatelstwa. Pozostają jednak tysiące ludzi, którzy z różnych przyczyn, przeważnie politycznych, nie mają obywatelstwa żadnego kraju. W trosce o zabezpieczenie praw takich osób ONZ przyjęła 28 września 1954 r. konwencję dotyczącą statusu bezpaństwowców, a 30 sierpnia 1961 r. Konwencję o ograniczeniu przypadków bezpaństwowości.

Uważamy, że Rzeczpospolita Polska powinna jak najszybciej podjąć kroki w kierunku ratyfikacji tych konwencji, podobnie jak Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 28 lipca 1951 roku, o co zwracaliśmy się do Pana Prezydenta nie otrzymując, niestety, odpowiedzi, w liście z 27 listopada 1989 roku.

W imieniu Komitetu Helsińskiego w Polsce
(-) Marek A. Nowicki
Żwirki i Wigury 51 m. 74
02-091 Warszawa

HELŚIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA
Biblioteka
00-028 Warszawa, ul. Bracka 18 m. 62
tel./fax (48-22) 828 10 08, 828 69 96
826 98 75, 826 96 50

Warszawa, 1990.06.12

POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA
Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Nr DPT.I 44-16-89

Pan Marek A. Nowicki
Członek Komitetu Helsińskiego
w Polsce

ul. Żwirki i Wigury 51 m. 74
02-091 Warszawa

Szanowny Panie,

Odpowiadając na list skierowany do Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 maja 1990 roku w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji dotyczącej statusu bezpaństwowców z 28 września 1954 r., Konwencji o ograniczeniu przypadków bezpaństwowości z 30 sierpnia 1961 r. oraz Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 28 lipca 1951 r. wraz z Protokołem z dnia 4 października 1967 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych uprzejmie informuje, że ratyfikacja w/wym. Konwencji wymaga szczegółowego rozważenia i uzgodnień z zainteresowanymi resortami, bowiem nałożyłaby ona na Polskę szereg niezwykle trudnych do zrealizowania, w obecnej sytuacji ekonomicznej kraju, zobowiązań o charakterze finansowym.

Ze względu na znaną Panu sytuację przebywających w Polsce uchodźców sprawa ratyfikowania Konwencji z 1951 r. nabrała dużej aktualności. Dlatego też Ministerstwo prowadzi daleko zaawansowane prace przygotowujące od strony formalnej przyszłą ratyfikację Konwencji i Protokołu dotyczących statusu uchodźców.

Ponadto, zdaniem Ministerstwa Spraw Zagranicznych, problemy poruszane w Pańskim liście nie sprowadzają się wyłącznie do ratyfikacji wymienionych Konwencji. Ustawodawstwo polskie regulujące zagadnienie obywatelstwa, traktowania cudzoziemców, w tym zarówno bezpaństwowców, jak i uchodźców znajduje się obecnie w stadium zmian systemowych, zmierzających do jednolitego, m.in. zgodnego z w/wym. Konwencjami uregulowania tej materii. Prace te są niezwykle złożone. Prowadzone są one zarówno przez Parlament, jak i wiele resortów. Z tych też względów nie należy oczekiwać rychłego ich zakończenia.

W oczekiwaniu na wspomniane wyżej zmiany ustawodawcze, Ministerstwo Spraw Zagranicznych wspólnie z zainteresowanymi resortami bada możliwość stania się stroną przedmiotowych Konwencji oraz ich rzeczywistych skutków dla Polski.

Łączę wyrazy szacunku.

Dyrektor Departamentu
(-) J. Mickiewicz

6. Problem archiwów MSW

12 maja br. Komitet Helsiński wystąpił z następującym oświadczeniem:

Decyzją Ministra Edukacji Narodowej powołana została komisja, która zbadać ma archiwa MSW. Znajdują się w nichteczki personalne zawierające dane operacyjne dotyczące osób inwigilowanych przez SB.

Podzielamy opinię min. Kozłowskiego, iż udostępnienie tych materiałów mogłoby stać się źródłem niezaskuszonej w licznych przypadkach krzywdy, zwłaszcza iż nie można wykluczyć spreparowania zawartości niektórych teczek tak przez usunięcie z nich dokumentów kompromitujących jedne osoby, jak przez dołączenie zapisów mogących skompromitować inne.

Materiały te powstały w wyniku naruszenia prawa do prywatności, udostępnienie ich naruszałoby to prawo ponownie.

Niezależnie od tego należy wykluczyć możliwość, aby materiały te wykorzystano kiedykolwiek w grze politycznej.

Apelujemy do Prezesa Rady Ministrów, by ze względu na konieczność ochrony praw człowieka spowodował, abyteczki personalne znajdujące się w archiwum MSW i WUSW przekazane zostały odpowiednim archiwom państwowym, a udostępnienie ich stało się możliwe, zgodnie z ustawą o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, nie wcześniej niż za 30 lat.

Halina Bortnowska-Dąbrowska
Maria Dziedzic
Wanda Falkowska
Jacek Kurczewski
Anna Michalska

Marek A. Nowicki
Marek Nowicki
Danuta Przywara
Jan Rosner
Zofia Wasilkowska
Janina Zakrzewska

Warszawa, 1990-05-04

MINISTER
SZEF URZĘDU RADY MINISTRÓW
GJA-173/90 P

Pan
Marek A. NOWICKI
Komitet Helsiński
w Polsce

Z uwagą przeczytałem oświadczenie Komitetu Helsińskiego w Polsce, w sprawie badania archiwów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Uprzejmie informuję, że podzielam stanowisko zawarte w tym oświadczeniu oraz obawy przed niewłaściwym lub godzącym w prawo wykorzystywaniem teczek personalnych z archiwów MSW.

Z poważaniem
(-) Jacek Ambroziak

Warszawa, 1990-09-04

DYREKTOR GABINETU
PREZESA RADY MINISTRÓW
GMO.533-62/90

Pan Marek A. NOWICKI
ul. Żwirki i Wigury 51 m. 74
02-091 Warszawa

W związku z wystąpieniem Komitetu Helsińskiego w Polsce z dnia 12 maja br. w sprawie przekazania teczek personalnych osób inwigilowanych przez SB do archiwów państwowych uprzejmie informuję, że sprawa została załatwiona zgodnie z punktem widzenia Komitetu.

Z poważaniem
(-) Ryszard Wojtkowski

7. Wizy dla Polaków

RAPORT KOMITETU HELSIŃSKIEGO W POLSCE

Od 1989 roku, kiedy władze polskie zniosły wszelkie ograniczenia w wydawaniu paszportów, Polska w pełni wywiązuje się ze zobowiązań przyjętych na siebie w dokumentach KBWE, w części dotyczącej prawa obywateli do wyjazdów zagranicznych. W tym samym czasie praktyka udzielania wiz obywatelom polskim przez niektóre kraje — sygnatariuszy KBWE uległa tak znacznym obostrzeniom, że możemy mówić o naruszeniu zobowiązań wynikających z Dokumentu Końcowego Spotkania Wiedeńskiego KBWE.

Głównym przejawem tej polityki jest duży odsetek odmów udzielenia wizy. Np. Ambasada Stanów Zjednoczonych czyni tak w 60% przypadków (w listopadzie ubiegłego roku dwie na każde z trzech starających się osób, nie otrzymało wizy).

Ambasada Wielkiej Brytanii twierdzi, że odmawia wydania wizy w 12% przypadków (stosując przy okazji inne utrudnienia, o których dalej), ale — jak twierdzą dyrektorzy biur podróży — "prawie żaden z naszych klientów wyjeżdżających do Wielkiej Brytanii w oparciu o posiadane konto dewizowe, wizy nie otrzymał". Liczba odmów jest więc prawdopodobnie znacznie większa.

Odmawiają udzielenia informacji na temat ilości odmów — ambasady Francji i Włoch.

Poza odmowami udzielenia wizy istnieją inne poważne utrudnienia w trybie i praktyce ubiegania się o wizę. Są one rezultatem świadomej polityki ze strony władz poszczególnych państw.

1. **Cena wizy.** Koszt uzyskania wizy jest nadmiernie wysoki. Sięga w niektórych przypadkach połowy przeciętnych zarobków, a nawet więcej. (Pozytywnymi wyjątkami są tutaj: Dania, Kanada, RFN, Portugalia, Szwecja.) Ambasada Wielkiej Brytanii natomiast posunęła się do tego, że pobiera wysoką opłatę "z góry", nie zwracając jej w przypadku odmowy udzielenia wizy. Krokiem we właściwym kierunku jest decyzja władz francuskich, na podstawie której zwolniono od opłaty wizowej młodzież do 25 roku życia.

2. **Czas oczekiwania na podjęcie decyzji o udzieleniu wizy.** Niektóre ambasady udzielają odpowiedzi po kilku tygodniach (Australia — 2 miesiące, Włochy — 5 tygodni, Dania — 4 tygodnie). Nie może to być kwestia trudności organizacyjnych, ponieważ inne ambasady (Turcja, Szwecja, RFN) podejmują

taką decyzję w ciągu jednego, dwóch dni. Jeszcze niedawno również w ambasadzie Belgii okres oczekiwania sięgał 2 miesiące. Władze belgijskie postanowiły w ubiegłym miesiącu skrócić ten okres do kilku dni.

3. Wymóg wypełniania niezwykle rozbudowanych i szczegółowych formularzy przy staraniu się o wizę. Np. USA wymaga 36 informacji, Wielka Brytania — 30, Dania — 35. Przy tym wiele informacji wydaje się zupełnie niepotrzebnych. Np. Kanada żąda zaplanowania podróży z określeniem daty wjazdu i wyjazdu z poszczególnych miejscowości, Wielka Brytania z kolei żąda określenia z góry nazwy i adresu hotelu, w którym ubiegający się o wizę zamierza się zatrzymać.

4. "Zaproszenia" na rozmowy, przyjmujące formę przesłuchań. Ambasad: Stanów Zjednoczonych, Kanady, Wielkiej Brytanii stosują tę formę, traktując starających się jak ludzi, którzy stwarzają potencjalne zagrożenie dla porządku prawnego USA. Żądają argumentów, które przekonałyby, że nie popełnią żadnych wykroczeń. W ten sposób konsulaty wyręczają urzędy śledcze i policję.

5. Czas oczekiwania na możliwość złożenia wniosku o wizę. Np. przed ambasadą Stanów Zjednoczonych czeka się ok. pół roku na możliwość złożenia wniosku. Liczba pracowników tej ambasad, zajmujących się udzielaniem wiz, jest nieproporcjonalnie mała w stosunku do potrzeb.

Sprawność tych urzędów można zwiększyć, niektóre ambasad (np. RFN, wydająca do 8 tys. wiz dziennie) poradziły sobie z tym, zmieniając organizację pracy i zwiększając ilość personelu. Tak długi czas oczekiwania jest tym bardziej uciążliwy, że w przypadku USA, wizę można załatwić jedynie po bezpośredniej osobistej rozmowie, co wiąże się z kilkakrotnym przyjazdem z miejscowości oddalonych czasem kilkaset kilometrów od Konsulatu, bez gwarancji powodzenia.

6. Nierespektowanie udzielonej wcześniej wizy przez służby graniczne. Szczęśliwe przebrnięcie przez wszystkie formalności wizowe nie zawsze gwarantuje wjazd do kraju udzielającego wizy. Znanie są liczne przypadki anulowania wiz na granicy: np. Grecy, Amerykanie, Wielka Brytania, RFN.

Częste są również przypadki uwłaczającego traktowania polskich obywateli na przejściach granicznych: głównie w Grecji i Austrii. Oto scenariusz odpraw Polaków i zachowania greckich służb granicznych oparty na 200 skargach, jakie Polacy wystosowali w ciągu 3 miesięcy:

"Z pociągów, które wieczorem przybywają na granicę z podróżnymi, selekcjonuje się Polaków, którzy z bagażami zmuszeni są przejść kilkaset metrów do budynków służb granicznych. Eskortowani są przez uzbrojonych żołnierzy pod bronią. Po sprawdzeniu paszportów w sposób arbitralny i uwłaczający godności ludzkiej, każe im się wracać bez kontroli celnej. Oporni i ci, którzy chcą przedstawić swoje racje, czy skontaktować się z ambasadą, często są

bici i straszeni bronią. Zdarzają się również przypadki wymuszania uległości kobiet w zamian za prawo wjazdu”.

Również niektóre kraje byłego obozu socjalistycznego stwarzają trudności obywatelom polskim, chcącym do tych krajów wjechać. Chodzi tu głównie o ZSRR i Czechosłowację. Obywatele polscy nie mają obowiązku posiadania wizy wjazdowej, przy wyjazdach indywidualnych muszą się natomiast wylegitymować na granicy zaproszeniem od instytucji lub prywatnym sporządzonym notarialnie (Czechosłowacja) albo dodatkowo potwierdzonym przez milicję (ZSRR). Powoduje to niekiedy jeszcze większe trudności niż z uzyskaniem wizy do krajów zachodnich.

Kraje sygnatariusze Aktu Końcowego KBWE traktowały prawo do poruszania się w sposób instrumentalny, wykorzystując propagandowo fakt jego nieprzestrzegania przez władze komunistyczne.

Zwracamy się do rządów państw uczestników procesu KBWE o zmianę dotychczasowej polityki wizowej i o rzeczywiste, a nie tylko deklarowane, otwarcie w stosunku do obywateli polskich, a także obywateli innych państw Europy Środkowej i Wschodniej, których te problemy w równym stopniu dotyczą.

maj, 1990 r.

Raport ten stanowił podstawę listu Komitetu do ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego, w którym napisaliśmy m.in.: *Zwracamy się do Pana o podjęcie stosownych, energicznych działań, zmierzających do umożliwienia obywatelom polskim podróżowania w warunkach pozwalających zachować godność osobistą.* List opublikowała m.in. "Gazeta Wyborcza" (nr 127) wraz z odpowiedzią ministra: *Ministerstwu Spraw Zagranicznych znane są problemy podniesione w liście. Podzielamy poglądy w nim zawarte. Znane są nam także argumenty wielu krajów, które utrudniają swobodne podróżowanie naszych obywateli motywując to nielegalnym handlem lub podejmowaniem pracy bez niezbędnego zezwolenia — przez część polskich turystów.*

Uważamy, że argumenty tego rodzaju — aczkolwiek istotne — nie usprawiedliwiają restrykcji. Dlatego też MSZ podejmowało i podejmuje wysiłki zmierzające do tego, aby obywatele naszego kraju byli traktowani bez dyskryminacji i bez stosowania zasady zbiorowej odpowiedzialności za sprzeczne z prawem działania jednostek lub grup. List Komitetu Helsińskiego będzie stanowił istotną pomoc w dalszych rozmowach z naszymi partnerami.

Warszawa, dn. 7 lipca 1990 r.

POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA
Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Nr DIE-43/RAK/Wied-2/5-90 (40)

Pan Marek A. NOWICKI
Komitet Helsiński w Polsce
ul. Żwirki i Wigury 51 m. 74
02-091 Warszawa

Szanowny Panie,

Pozwalam sobie przesłać egzemplarz Dokumentu Końcowego Drugiego spotkania Konferencji w sprawie ludzkiego wymiaru KBWE, które odbywało się w dniach 5-29 czerwca w Kopenhadze.

Mam nadzieję, iż dokument ten okaże się być interesującym dla Pana i przydatnym w działalności Komitetu Helsińskiego w Polsce.

Korzystając z okazji pragnę podziękować za starania Komitetu na rzecz zwrócenia uwagi na problemy, jakie napotykają ze strony państw KBWE obywatele polscy pragnący podróżować za granicę. W przemówieniach na Konferencji w Kopenhadze Pan Minister Krzysztof Skubiszewski, a następnie członkowie delegacji polskiej powoływali się na list Komitetu poświęcony tej sprawie. Tłumaczenie tego listu na język angielski zostało następnie przekazane wszystkim delegacjom. Stanowiło to istotną pomoc w naszych działaniach i przyczyniło się do zawarcia odpowiedniego zapisu w Dokumencie Końcowym (vide akapity 19 i 20).

Łączę wyrazy szacunku

Załącznik 1

Dyrektor Departamentu
Instytucji Europejskich
Dr Jerzy M. Nowak
(-) wz. M. Grela

Przytaczamy wspomniane w liście MSZ fragmenty Dokumentu Końcowego-Spotkania KBWE w Kopenhadze (5-29 czerwca 1990 r.):

(19) Państwa uczestniczące stwierdzają, że swobodniejsze poruszanie się i wzajemne kontakty ich obywateli są istotnym czynnikiem ochrony praw człowieka i podstawowych wolności.

Zapewnią one, aby ich polityka dotycząca prawa wstępu na ich terytorium była w pełni zgodna z celami zawartymi w odpowiednich postanowieniach Aktu Końcowego oraz Dokumentów Końcowych spotkań w Madrycie i w Wiedniu.

Potwierdzając wolę niewycofywania się z zobowiązań zawartych w dokumentach KBWE podejmują się one wprowadzać w pełni w życie i wzmacniać

istniejące zobowiązania w dziedzinie kontaktów międzyludzkich, zarówno dwu-, jak i wielostronnych.

Uwzględniając to będą one:

(19.1) — dążyć do wprowadzenia w życie, w dobrej wierze i bez nieusprawiedliwionego opóźnienia, procedur zapewniających wstęp na ich terytorium, włączając w to wydawanie wiz i paszportów oraz kontrolę celną. Tam, gdzie jest to niezbędne, czas oczekiwania na decyzje wizowe będzie skrócony, jak też będą uproszczone wymagania administracyjne i praktyka przy rozpatrywaniu wniosków o wizę.

(19.2) — dokładać starań, aby wnioski wizowe były załatwiane jak najstosowniej, między innymi zwracając właściwą uwagę na ważne czynniki rodzinne, osobiste lub zawodowe, w szczególności w przypadkach nagłej potrzeby natury humanitarnej.

(19.3) — dążyć, w miarę potrzeby, do obniżania opłat związanych z wnioskami o wizy, do możliwie jak najniższego poziomu.

(20) Uczestniczące zainteresowane państwa będą się nawzajem konsultować i tam, gdzie okaże się to potrzebne, współpracować w rozwiązywaniu problemów, które mogą wynikać w rezultacie zwiększonego ruchu osób.

Departament Stanu USA
Waszyngton D.C. 20520
31 Sierpień 1990 roku

Pani Danuta Przywara
Pan Andrzej Rzepliński
Polski Komitet Helsiński
pl. Trzech Krzyży 16, p. I, pok. 4
00-499 Warszawa, Polska

Dziękujemy Państwu za list z dnia 29 maja, adresowany do Prezydenta Busha, przedstawiający zastrzeżenia obywateli polskich do pewnych aspektów procedury wizowej stosowanej w urzędach konsularnych USA w Polsce.

Prezydent, bez względu na własne chęci, nie jest w stanie odpowiedzieć osobiście na każdy otrzymany list. Ponieważ list państwa dotyczy spraw wizowych, został przesłany do naszego urzędu. Poniżej zamieszczamy odpowiedź na poszczególne sprawy poruszone w liście państwa, numeracja jest zgodna z numeracją użytą w liście.

1. Nasza ambasada w Warszawie oraz konsulaty w Poznaniu i Krakowie oferują ubiegającym się o wizę usługi na najwyższym poziomie; łącznie w poprzednim roku finansowym udzielono 75.000 wiz. Zapotrzebowanie na wizy wzrosło gwałtownie, odkąd władze polskie zliberalizowały przepisy paszportowe.

W końcu 1989 roku w samej Warszawie było około 50.000 osób czekających na nie-emigracyjne wizy do USA. Nie będąc w stanie rozważyć wszystkich podań o wizę osób zgłaszających się na indywidualne rozmowy, ambasada podjęła kroki w celu usprawnienia procesu wydawania wiz. Wymagało to zatrudnienia dodatkowego personelu oraz usprawnienia skomputeryzowanego procesu, ustanowienia oddzielnych okienek dla ludzi wyjeżdżających w przypadkach nie cierpiących zwłoki, uprzywilejowania ludzi starszych oraz tych, którzy już uprzednio posiadali wizę USA, a także ludzi ubiegających się o wizy poprzez agencje turystyczne. (Obecnie około połowa wszystkich ubiegających się o wizę to klienci agencji turystycznych.)

Przykro nam, że uzyskanie wizy w Warszawie wymaga stania w długiej kolejce i zabiera dużo czasu. Jak wyjaśniliśmy powyżej, podjęto różne kroki w celu poprawienia tej sytuacji. Niemniej jednak obecne zapotrzebowanie na wizy przekracza nasze możliwości sprawnego załatwienia podań. Sytuacji wizowej poświęcamy maksimum uwagi przy reorganizacji naszych placówek, które następują w związku ze zmianami, jakie miały miejsce we wschodniej Europie w ciągu ostatnich miesięcy. Będziemy nadal pracować nad tym problemem i mamy nadzieję, że obecne kolejki po wizę będą wkrótce wyeliminowane.

2. Formularze wizowe (OF-156) są standardowymi formularzami używanymi na całym świecie w konsulatach amerykańskich. Obywatele polscy są proszeni o odpowiedź na te same pytania co wszyscy inni ubiegający się o wizę do Stanów Zjednoczonych.

3. Stany Zjednoczone nie dyskryminują obywateli polskich ubiegających się o wizę. Jak można zauważyć w załączonej ogólnej informacji (DSL-859) dla ubiegających się o wizę na pobyt czasowy, wydawanie wiz na wjazd do Stanów Zjednoczonych zostało uregulowane przez ustawę o Imigracji i Obywatelstwie (INA). Ustawa ta wymaga, aby ubiegający się o wizę udowodnił, że nie jest potencjalnym imigrantem. W praktyce wizowej USA wydanie każdej wizy jest rozpatrywane na podstawie informacji dostarczonych przez ubiegającego się. Urzędnik konsularny przeprowadzający indywidualne rozmowy ma prawo zadawać takie pytanie, jakie uzna za stosowne dla upewnienia się, czy ubiegający się o wizę potrafi podważyć ustawowe domniemanie o zamiarze imigracji (Art. 214 [b] INA) lub czy ubiegający się nie spełnia któregoś z 34 szczególnych warunków wykluczających wydanie wizy (Art. 212 [a] INA). Naszym celem jest przeprowadzanie tych rozmów w sposób uprzejmy.

4. Na podstawie amerykańskiej ustawy imigracyjnej decyzję o wydaniu lub odmowie wizy podejmuje samodzielnie urzędnik konsularny, który bada podanie o wizę; decyzję taką podejmuje on bezstronnie, na podstawie obowiązującego prawa. Nie istnieje generalna polityka odmów.

5. Uzyskanie wizy nie gwarantuje wjazdu do Stanów Zjednoczonych. Ostateczną decyzję, czy wpuścić obcego obywatela do Stanów Zjednoczonych, podejmują wyłącznie urzędnicy U.S. Immigration and Naturalization Service na przejściu granicznym.

Wymagania wizowe nie stanowią pogwałcenia prawa wolności poruszania się, zagwarantowanego przez Dokument Helsiński. Jeśli prawo imigracyjne jest

sprawiedliwe i jeśli jest uczciwie stosowane, proces wydawania wiz jest zgodny ze zobowiązaniami Helsińskimi. A tak jest w przypadku Stanów Zjednoczonych.

Z poważaniem

John D. Morris, kierownik
Działu Korespondencji Sekcji Wizowej

Załącznik: Formularz DSL-859

Wprowadzenie od 1 września przez Austrię wiz pobytowych i tranzystowych dla obywateli polskich, konieczność posiadania wiz także do Berlina Zachodniego i Niemiec Wschodnich jako efekt procesu zjednoczenia Niemiec, pewne obostrzenia wprowadzone przez władze Szwajcarii sprawiły, że podjęliśmy jeszcze jedną próbę i zwróciliśmy się o pomoc do Komitetów Helsińskich w krajach stosujących restrykcje.

Warszawa, 26 września 1990 roku

Drodzy Przyjaciele,

Jesteśmy zaniepokojeni nowymi faktami wskazującymi, że restrykcyjna polityka wizowa wobec obywateli polskich trwa nadal. W odniesieniu do niektórych krajów sytuacja jest nawet gorsza niż przedtem. Wywołuje to nasz protest tym bardziej, że mieszkańcy niektórych innych krajów Europy Wschodniej otrzymują możliwość podróżowania do krajów zachodnich bez wiz.

Zapis z Dokumentu Końcowego Spotkania KBWE w Kopenhadze w czerwcu 1990 r. zawierający zobowiązanie do liberalizacji polityki wizowej aż do zniesienia obowiązku posiadania wiz, w stosunku do Polski pozostaje nadal pustą deklaracją.

Krzysztof Skubiszewski, minister spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, słusznie podkreślił, iż problem wiz dla Polaków staje się problemem ogólnoeuropejskim.

Komitet Helsiński w Polsce apeluje do Was, działaczy praw człowieka w krajach stosujących restrykcje wobec Polaków, o podjęcie interwencji w tej sprawie i wystąpienie do rządów o zmianę postępowania wobec Polaków zgodnie z duchem i treścią zobowiązań przyjętych w Kopenhadze.

W imieniu Komitetu Helsińskiego
w Polsce:

Wanda Falkowska
Lech Falandysz
Marek A. Nowicki
Marek Nowicki
Danuta Przywara
Jan Rosner

Adresaci:

Komitety Helsińskie w: USA, Kanadzie,
Francji, Holandii, Wielkiej Brytanii,
Niemczech, Włoszech, Danii, Szwecji,
Norwegii, Austrii, Hiszpanii,
Finlandii, Szwajcarii

8. IHF w Moskwie i Kopenhadze

W dorocznym Zgromadzeniu Międzynarodowej Helsińskiej Federacji Praw Człowieka (IHF), które tym razem odbyło się w Moskwie w dniach 31 maja — 4 czerwca, ze strony Komitetu Helsińskiego wzięli udział: **Wanda Falkowska, Danuta Przywara, Marek A. Nowicki i Marek Nowicki**. Wraz z nimi była w Moskwie ekipa filmowa red. **Małgorzaty Bocheńskiej** pracująca nad filmem o prawach człowieka w ZSRR.

Starając się zrelacjonować pokrótce to spotkanie posłużymy się artykułem pióra red. **Wandy Falkowskiej**, opublikowanym w "Gazecie Wyborczej" (nr 134).

LEPIEJ NIE ZNACZY DOBRZE

Prawdziwy obraz respektowania praw człowieka w ZSRR jest znacznie mniej jasny, niż malują go zachodnie środki komunikacji społecznej.

Takie sformułowanie znaleźć można w przedstawionych prasie wnioskach z dorocznej konferencji Międzynarodowej Federacji Helsińskiej na rzecz praw człowieka, jaka odbyła się ostatnio w Moskwie. Wzięli w niej udział członkowie dziewiętnastu Komitetów Helsińskich z różnych krajów oraz zaproszeni działacze ruchów na rzecz praw człowieka z Europy Wschodniej i ZSRR. Przedstawione na konferencji materiały dotyczące Związku Radzieckiego miały m.in. pomóc w rozstrzygnięciu kwestii, czy projektowane na rok 1991 spotkanie przedstawicieli państw-sygnatariuszy końcowego dokumentu KBWE powinno dojść do skutku właśnie w Moskwie.

Choć tematem konferencji była sytuacja w dziedzinie przestrzegania praw człowieka zarówno w ZSRR, jak w krajach Europy Środkowej, w centrum uwagi znalazły się problemy radzieckie. Na spotkanie przyjechali działacze z 15 republik, przedstawiciele rozmaitych narodowości żyjących w ZSRR.

Wedle opinii działaczy radzieckich, w więzieniach i lagrach przetrzymywanych jest jeszcze co najmniej 180 więźniów politycznych. Skompletowanie wszystkich nazwisk napotyka trudności, w ZSRR stosowane są bowiem praktyki oskarżania i karania politycznych za przestępstwa pospolite. Przytaczano przykłady skazywania ludzi próbujących nielegalnie przekroczyć granicę za szpiegostwo lub antyradziecką propagandę na kary kilkunastu lat pozbawienia wolności. Udział w demonstracjach traktowany był jako chuligaństwo i również karany długoletnim więzieniem. W zakładach karnych ZSRR więźniowie są nadal przetrzymywani w nieludzkich warunkach, a nadto bici i maltretowani.

Wykorzystuje się nadal szpitale psychiatryczne do walki z przeciwnikami politycznymi, zaś lekarze, którzy poprzednio izolowali zdrowych ludzi w zakładach psychiatrycznych, wciąż pozostają na swoich stanowiskach. Za charakterystyczny można uznać fakt rezygnacji przedstawicieli Federacji z planowane-

go spotkania w szpitalu psychiatrycznym im. Serbskiego w Moskwie, gdy jego kierownictwo nie zgodziło się na udział w wizycie członków Moskiewskiej Grupy Helsińskiej, z uzasadnieniem, że niektórzy z nich byli kiedyś pacjentami tego szpitala.

Bardziej jeszcze nabrzmiały, bo dotyczący milionów ludzi, jest problem mniejszości. Nie wszystkie mają pełne prawo do kultywowania rodzimej kultury, tradycji i języka, a także swobodnego przesiedlania się w samym ZSRR. Wiąże się z tym problem powrotu różnych grup narodowościowych do ich stron rodzinnych, skąd zostały brutalnie wygnane w latach czterdziestych. Prawa powrotu domagają się między innymi Tatarzy Krymscy, Kozacy, Turcy, Kurdowie i Niemcy Nadwołżańscy przesiedleni do Azji Środkowej. **Ostatnio pojawiło się nowe, drastyczne zjawisko: uchodźcy z krajów rozdzieranych konfliktami na tle narodowościowym (np. Armenia i Azerbejdżan), tulający się po ZSRR i pozbawieni wszelkich praw.** Można ich zobaczyć koczujących na skwerkach w centrum Moskwy. Liczba uchodźców szacowana jest obecnie na około 600 tys. osób, co pokazuje skalę problemu. Część z nich pragnie opuścić Związek Radziecki, o co nielatwo również z powodu polityki władz, które **utrudniają nie tylko emigrację, ale nawet zwykłe wyjazdy zagraniczne.**

Na konferencji podniesiono też sprawę Litwy. Mówcy wypowiadali się za jej prawem do samostanowienia określonym w art. 1 Paków Praw Społecznych i Obywatelskich ratyfikowanych przez ZSRR. Z inicjatywy Komitetu Helsińskiego w Polsce uznano blokadę ekonomiczną wprowadzoną przez ZSRR za formę naruszenia praw człowieka.

W tej rzeczywistości sam fakt zorganizowania w stolicy ZSRR konferencji poświęconej prawom ludzkim, na którą wstęp mieli wszyscy obywatele radzieccy, należy uznać za znaczący. Zarysowują się przy tym symptomy zmian na lepsze. Rada Najwyższa przygotowuje ustawy chroniące prawa człowieka. Wkrótce ma zostać uchwalona ustawa o paszportach dopuszczająca swobodę podróżowania i emigracji. Minister spraw wewnętrznych i prokurator generalny zezwolili na przeprowadzenie wizytacji więzień radzieckich przez grupę ekspertów Komitetu Helsińskiego w Polsce, co może zwiastować poprawę panujących tam warunków.

Radziecki ruch na rzecz przestrzegania praw człowieka objął już cały kraj. Hamująca go do niedawna bariera strachu pękła. Ma on charakter spontaniczny, poszczególne grupy tworzą się i rozpadają pod wpływem represji. Nie ma więc na razie stabilnych ram organizacyjnych. Dopiero teraz nowy szef Rosji, Borys Jelcyn, zgodził się na uruchomienie w Moskwie Centrum Praw Człowieka.

Konferencja nie dała konkretnej odpowiedzi na pytanie, czy poziom przestrzegania praw człowieka w ZSRR podniesie się na tyle, że Moskwa będzie za rok właściwym miejscem dla spotkania KBWE. Odpowiedź przyniesie bieg wypadków.

Marek A. Nowicki przedstawił uczestnikom spotkania w salach moskiewskiego Domu Turysty dwa dokumenty Komitetu: "Prawa człowieka w Polsce

— dzisiaj” oraz sprawozdanie z działalności Komitetu w okresie od spotkania w Warszawie w 1989 roku. **Wanda Falkowska** wystąpiła w sprawie naruszania praw mniejszości macedońskiej w Grecji. **Marek Nowicki** mówił o idei Fundacji Helsińskiej i Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej. Uczestnicy otrzymali także raport Komitetu o polityce wizowej wobec obywateli polskich.

Do nowego sześciuosobowego Komitetu Wykonawczego wybrano po raz pierwszy przedstawicieli naszej części Europy: Lwa Timofiejewa z Moskwy i Marka A. Nowickiego. Obok nich mają decydować o sprawach IHF: Jeri Laber z USA, Tanja Petovar z Jugosławii, Erik Siesby z Danii i Max van der Stoel z Holandii.

Bezpośrednio po spotkaniu w Moskwie delegacja IHF pojechała do Kopenhagi, aby tam spotkać się z uczestnikami obrad spotkania KBWE. W Kopenhadze byli m.in. Marek A. Nowicki i Marek Nowicki.

Podczas konferencji prasowej przedstawiono dziennikarzom oświadczenie IHF dotyczące aktualnej sytuacji w dziedzinie praw człowieka w Związku Sowieckim w perspektywie przewidzianego na rok 1991 spotkania KBWE w Moskwie. W oświadczeniu zwraca się uwagę na następujące zagrożenia praw człowieka:

- system prawny w dalszym ciągu nie gwarantuje obywatelom przestrzegania ich podstawowych praw,
- instytucje religijne są podporządkowane władzom państwowym, co przekreśla ich niezależność,
- kontynuowana jest ekonomiczna blokada Litwy,
- warunki w więzieniach nie odpowiadają międzynarodowym regułom minimalnym traktowania więźniów,
- istnieje 600 tys. tzw. uchodźców wewnętrznych pozbawionych właściwego statusu prawnego oraz podstawowych warunków życiowych,
- w dalszym ciągu trwają restrykcje ograniczające swobodę zmiany miejsca zamieszkania Tatarów Krymskich, Niemców, Turków Meschetyńskich oraz Kurdów wywiezionych przez Stalina do Środkowej Azji,
- obywatele nie mają swobody poruszania się przez granice,
- w dalszym ciągu nie wyjaśniono w pełni losów Raoula Wallenberga,
- gwałtownie wzmagają się konflikty etniczne i narodowościowe, szczególnie w Armenii, Azerbejdżanie, Gruzji, Uzbekistanie i Mołdawii, rośnie fala rasizmu i antysemityzmu.

Sytuacja praw człowieka w ZSRR wygląda znacznie gorzej niż przedstawiają to mass media na Zachodzie.

Oprócz konferencji prasowej, kontaktów nieoficjalnych oraz spotkań oficjalnych w Bella Center (miejsce konferencji — przyp.) IHF zorganizowała również panel na Uniwersytecie w Kopenhadze. Wziął w nim udział Marek A. Nowicki, mówiąc o aktualnych problemach praw człowieka w Polsce oraz naszych nowych inicjatywach.

PRAWA CZŁOWIEKA W POLSCE — DZISIAJ

Informacja Komitetu Helsińskiego w Polsce

Kiedy spotykaliśmy się w ubiegłym roku w Warszawie byliśmy pod wrażeniem ledwo co zakończonych rozmów "okrągłego stołu", które zapoczątkowały zmiany polityczne o takiej skali i głębokości, jaką tylko niewielu potrafiło przewidzieć. Czerwcowe wybory parlamentarne, chociaż jeszcze nie w pełni demokratyczne, przyniosły sukces opozycji. Jego konsekwencją było powołanie jesienią nowego rządu z przewagą "Solidarności".

Wszystko to zmieniło w zasadniczy sposób sytuację w zakresie praw człowieka w Polsce. Powstały warunki do zbudowania systemu demokratycznego, opartego na prawie i przestrzeganiu praw człowieka. Osiągnięty został duży postęp w sferze przestrzegania praw politycznych i obywatelskich. Naruszenia tych praw wraz ze zmianą sytuacji politycznej stawały się coraz rzadsze i przestały mieć charakter naruszeń systemowych.

Trwają prace legislacyjne, mające na celu gruntowną przebudowę stosunków w państwie, w tym na obszarach szczególnie ważnych z punktu widzenia gwarancji praw człowieka i podstawowych wolności. Obecne przepisy gwarantują swobodę działania stowarzyszeń i związków zawodowych. Zniesiono cenzurę, a prawo gwarantuje wolność słowa i swobodę obiegu informacji. Wprowadzono prawne gwarancje niezawisłości sędziowskiej. Wiele istotnych pozytywnych zmian nastąpiło w prawie karnym oraz przepisach dotyczących warunków zatrzymań, aresztowań i prawa do obrony. Nowe ustawy o prokuraturze i regulujące działalność resortu spraw wewnętrznych, mimo wielu zastrzeżeń formułowanych również przez nas, dają większe niż dotychczas gwarancje praworządności postępowania tych organów.

Przygotowywana jest nowa Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej jako "demokratycznego państwa prawnego". Zaawansowane są prace nad gruntowną reformą prawa karnego, procesu karnego i prawa karnego wykonawczego. Dyskutowane są projekty nowego prawa o zgromadzeniach, prawa paszportowego, ustawy o partiach politycznych, a także nowych regulacji prawnych dotyczących mniejszości narodowych. Opracowywane są przepisy o obywatelstwie i o cudzoziemcach. Intencją projektodawców jest, aby nowe prawo odpowiadało standardom zapisanym w Paktach Praw Człowieka oraz zobowiązaniom wynikającym z Dokumentu Końcowego Spotkania Wiedeńskiego KBWE.

W dalszym ciągu jednak istnieją w Polsce problemy i zjawiska, które są przedmiotem naszej troski, stanowiąc strefy zagrożeń praw człowieka, szczególnie w dziedzinie praw społecznych.

Brak właściwych warunków bezpieczeństwa pracy powoduje, iż ciągle bardzo wysoka jest wypadkowość w zakładach pracy i to w kategoriach wypadków najcięższych: śmiertelnych i powodujących trwałe kalectwo. Ciągłe niedostateczne warunki opieki lekarskiej nad matką w ciąży, w czasie porodu i bezpośrednio potem stawiają Polskę wśród krajów o jednym z najwyższych w Europie wskaźników umieralności niemowląt. Ogólnie złe warunki w szpita-

lach, brak często podstawowych lekarstw, urządzeń medycznych, właściwej opieki ze strony personelu są przyczyną przedwczesnej śmierci licznych chorych.

Bardzo wysokie zanieczyszczenie środowiska naturalnego spowodowało, że znaczna część obszaru kraju znajduje się w strefach klęski ekologicznej.

Polityka gospodarcza rządu, realizującego program, którego celem jest wprowadzenie w Polsce modelu opartego na gospodarce rynkowej, przynosi poważny wzrost obszarów ubóstwa i zwiększanie się liczby ludzi żyjących poniżej minimum socjalnego na granicy minimum biologicznego. Zwiększa się szybko liczba bezrobotnych, przede wszystkim w związku z redukcją pracowników przez zakłady podnoszące w ten sposób efektywność ekonomiczną albo w związku z likwidacją nierentownych przedsiębiorstw.

Reformy polskiej gospodarki nie da się prawdopodobnie przeprowadzić bez zjawiska bezrobocia, ale powinno ono utrzymać się na poziomie absolutnie koniecznego minimum przy zastosowaniu odpowiedniego systemu osłon i zabezpieczeń socjalnych. Gwarancje stworzone dotychczas przez rząd nie są wystarczające. Związki zawodowe podjęły negocjacje na temat zmiany przepisów o grupowych zwolnieniach z pracy i o zatrudnieniu. Trwający od lat kryzys gospodarczy, poważne zubożenie społeczeństwa w powiązaniu z procesem "urynkowienia" gospodarki negatywnie odbiły się na kulturze. Spada liczba tytułów wydawanych książek oraz ich nakłady, podobnie jest z czasopismami. Wysokie ceny powodują, że wydawnictwa stają się dostępne dla coraz mniejszej części społeczeństwa. Podobnie jest w innych dziedzinach kultury. Z braku środków finansowych zmuszone są do przerwania działalności liczne, często- kroć ważne, inicjatywy kulturalne.

Polska jest stroną większości podstawowych traktatów międzynarodowych o charakterze uniwersalnym oraz układów politycznych dotyczących praw człowieka. W 1989 roku podpisała Dokument Końcowy Spotkania Wiedeńskiego KBWE oraz ratyfikowała Konwencję ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur albo innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (9 czerwca 1989 r.). Podpisała także Konwencję praw dziecka. Nie ratyfikowała natomiast dotychczas Protokołu Opcyjnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, jak również nie złożyła deklaracji do innych konwencji przewidujących możliwość skargi indywidualnej do organów międzynarodowych, powołanych do kontroli przestrzegania praw człowieka.

Ponadto Polska w dalszym ciągu nie jest stroną tak istotnych konwencji jak: Konwencja ONZ o statusie uchodźców (28 lipca 1951 r.), wraz z protokołem dotyczącym statusu uchodźców (16 grudnia 1966 r.), Konwencja ONZ dotycząca ograniczenia problemu bezpieczeństwa (30 sierpnia 1961 r.).

Oczekujemy, że po przystąpieniu do Rady Europy Polska stanie się stroną Konwencji Europejskiej oraz innych europejskich konwencji regionalnych, składających się na europejski system ochrony praw człowieka.

9. Rumunia raz jeszcze

W czerwcu Rumunia znów znalazła się na pierwszych stronach gazet. Niespełna miesiąc po wyborach, które wielu obserwatorów, m.in. z USA, uznało za możliwe do przyjęcia z punktu widzenia kryteriów demokratycznych, na ulicach Bukaresztu zapanowała przemoc.

Warszawa, 16 czerwca 1990 r.

Pan
Tadeusz Mazowiecki
Prezes Rady Ministrów
Rzeczypospolitej Polskiej

Komitet Helsiński w Polsce, działając w trybie przewidzianym w Dokumencie Końcowym Spotkania Wiedeńskiego KBWE zwraca się do Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o podjęcie przyjętych w tym dokumencie kroków w celu uzyskania od Rządu Rumunii informacji i wyjaśnień dotyczących wydarzeń w Bukareszcie w dniach 13-14 czerwca br., podczas których doszło do poważnych naruszeń praw człowieka.

Siły bezpieczeństwa użyły wobec pokojowej demonstracji przemocy o skali i sile niespotykanej od czasu panowania reżimu Ceausescu. Aresztowano 263 osoby. Akcja policji pociągnęła za sobą reakcję ze strony społeczeństwa, przede wszystkim młodzieży. Doszło do walk ulicznych, podczas których 5 osób zabito, a 277 zostało rannych. Przy biernej, a nawet aprobującej postawie sił bezpieczeństwa grupy popierające rząd zdemolowały siedziby głównych partii opozycyjnych i redakcje niezależnej prasy.

Postępowanie władz Rumunii stanowi pogwałcenie art. 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (prawo do życia), art. 7 (zakaz niehumanitarnego traktowania), art. 9 (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego), art. 21 (prawo do pokojowych zgromadzeń), art. 26 (prawo do jednakowej ochrony prawnej bez względu na poglądy polityczne).

Kopię tego wystąpienia przekazujemy Międzynarodowej Helsińskiej Federacji Praw Człowieka (IHF) z siedzibą w Wiedniu oraz Grupie Helsińskiej w Bukareszcie.

Komitet Helsiński w Polsce

Wśród aresztowanych w wyniku wydarzeń w Bukareszcie był lider protestów na placu Uniwersyteckim, student **Marian Munteanu**. Zwolniono go po kilku miesiącach na skutek nacisku międzynarodowej opinii publicznej.

Komitet Helsiński poparł ideę IHF i przedstawił **M. Munteanu** jako kandydata do tegorocznej Nagrody Praw Człowieka amerykańskiej Fundacji Reebok.

Warszawa, dn. 23 lipca 1990 r.

POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA

Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Nr DIE-43/RAK/Wied-2/5-90 (32)

Pan Marek A. NOWICKI
Komitet Helsiński w Polsce
ul. Żwirki i Wigury 51 m. 74
02-091 Warszawa

Szanowny Panie,

W związku z listem Komitetu Helsińskiego w Polsce skierowanym do Prezesa Rady Ministrów 18 czerwca br. uprzejmie informuję, że Rząd Rumuński złożył — na żądanie państw uczestniczących w KBWE — wyjaśnienie i informacje na temat wydarzeń w Bukareszcie w dniach 13-15 czerwca br., podczas których doszło do poważnych naruszeń praw człowieka.

Na wniosek państw uczestniczących w Konferencji nt. ludzkiego wymiaru KBWE w Kopenhadze w czerwcu br. Rumunia złożyła na forum tej konferencji odpowiednie wyjaśnienia. Nie zadowolili one w pełni, ale z formalnego punktu widzenia wymogi przewidziane w Dokumencie Końcowym Spotkania Wiedeńskiego KBWE zostały spełnione. Ponadto Rząd Rumunii przekazał w Bukareszcie ambasadorom państw uczestniczących w KBWE notę zawierającą informacje i wyjaśnienia, będące jednak powtórzeniem znanego stanowiska władz rumuńskich w sprawie wydarzeń w połowie czerwca br.

Korzystając z okazji chciałbym poinformować Komitet Helsiński w Polsce, że MSZ zwrócił się do Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych o wydanie w języku polskim Dokumentu kopenhaskiego spotkania nt. ludzkiego wymiaru KBWE, by tym samym upowszechnić jego znajomość i ułatwić do niego dostęp polskim obywatelom.

Z poważaniem

Dyrektor Departamentu
Instytucji Europejskich
(-) Dr Jerzy M. Nowak

10. Palczew

Palczew k. Warki był w końcu sierpnia (20-30.08) miejscem spotkania, zorganizowanego przez Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej, nową instytucję Fundacji Helsińskiej. Był to 10 dniowy obóz szkoleniowy dla ludzi zajmujących się problemami praw człowieka. Przyjechali goście z Litwy, Ukrainy, Rosji, Czech, Bułgarii i Jugosławii oraz oczywiście Polacy, współpracownicy Komitetu Helsińskiego. Byli także Amerykanie: J. Tobin z Harvardu oraz nowojorski adwokat R. Weiner. Łącznie — 38 osób. Chociaż pora roku raczej nie sprzyjała intensywnej pracy, porcja zajęć była gigantyczna — 80 godzin wykładów, seminariów i dyskusji z udziałem m.in. W. Osiatyńskiego, L. Falandysza, A. Rzeplińskiego, Marka A. Nowickiego i Marka Nowickiego. Mówiono o teorii praw człowieka, problemach z demokracją, sposobach ochrony tych praw, roli inicjatyw obywatelskich, a także aktualnej sytuacji w poszczególnych krajach w okresie przejściowym wydobywania się z komunizmu. O polskich więzieniach mówił specjalnie zaproszony dyrektor CZZK — Paweł Moczydłowski. Dużo też mówiło się o tym, jak najskuteczniej dzisiaj działać, jak ze sobą współpracować w układzie międzynarodowym. Zainteresowanie było ogromne.

Zajęcia kończyły się przeważnie późno wieczorem. Nie naruszaliśmy jednak w żadnym stopniu ludzkich praw naszych kolegów. To raczej oni nie dawali nam wytchnienia, żądając więcej i więcej. Potwierdzili w ten sposób nasze przekonanie, że tego rodzaju inicjatywy są niezwykle potrzebne.

11. W obronie Rzecznika

Warszawa, 18 września 1990 r.

Sejm
Rzeczypospolitej Polskiej

Wyrażamy stanowczy sprzeciw wobec inicjatywy grupy posłów, którzy wystąpili z projektem nowelizacji ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Zakres i kierunek proponowanych zmian wskazuje, iż autorzy projektu chcieliby zredukować tę instytucję do roli jeszcze jednego organu państwowego zajmującego się załatwianiem skarg i wniosków obywateli.

Rzecznik Praw Obywatelskich został powołany trzy lata temu do badania, czy w sprawach dotyczących ochrony praw i wolności obywateli nie naruszono prawa, a także zasad współżycia i sprawiedliwości społecznej. Rzecznik jest i musi być szczególnym organem kontroli, którego ranga w państwie została potwierdzona przez odpowiedni zapis w ustawie konstytucyjnej.

Warunkiem właściwego wypełniania przez Rzecznika jego obowiązków jest i musi być niezawisłość i niezależność od innych organów państwowych oraz odpowiedzialność jedynie przed Sejmem. Niezawisłość Rzecznika gwarantować może, tak jak w przypadku sędziów, jego nieusuwalność, między innymi przez restrykcyjne określenie przesłanek odwołania go przed upływem kadencji. Do Rzecznika, jako szczególnego organu kontroli, nie mogą mieć zastosowania zwykłe reguły postępowania organów administracji państwowej, w tym dotyczące obowiązku podejmowania spraw i terminów ich załatwiania. Ważną funkcją Rzecznika jest przedstawianie Sejmowi opinii o stanie przestrzegania praw i wolności obywateli. Raporty te powinny być dla Sejmu ważnym źródłem informacji o sytuacji w tej dziedzinie.

Komitet Helsiński w Polsce wysoko ocenia dotychczasowe efekty pracy Rzecznika Praw Obywatelskich, pierwszej i dotychczas jedynej takiej instytucji w krajach naszej części Europy. Powinna ona stanowić trwały element struktury państwowej demokratycznej Rzeczypospolitej.

Nie możemy dopuścić do jej zniszczenia przez nieprzemyślaną nowelizację ustawy.

W imieniu Komitetu Helsińskiego w Polsce:

Marek A. Nowicki
Marek Nowicki
Andrzej Rzepliński

Wanda Falkowska
Jan Rosner
Danuta Przywara

Informację o proteście znalazły się w dziennikach telewizyjnych i radiowych oraz w prasie. Pisał o tym red. S. Podemski w "Polityce". Kilka tygodni później dowiedzieliśmy się, że atak posłów na Rzecznika nie znalazł szerszego poparcia w Sejmie i projekt nowelizacji ustawy upadł.

12. W związku z wydarzeniami w Kosowie

Rządy wszystkich państw-sygnatariuszy KBWE otrzymały następujący list:

Do Ministrów Spraw Zagranicznych
Państw KBWE

Wiedeń, 11 września 1990 roku

Szanowny Panie/Pani,

Międzynarodowa Helsińska Federacja Praw Człowieka (IHF) pragnie niniejszym wyrazić swoje najgłębsze zaniepokojenie potraktowaniem i wydaleniem przez władze Serbii delegacji IHF wysłanej w ostatnim tygodniu do Kosowa.

2 września IHF wysłała międzynarodową delegację do Jugosławii z misją ustalenia stanu faktycznego (fact-finding mission) w dziedzinie praw człowieka w Kosowie. Zamierzała ona pozostać tam do 6 września. Członkami delegacji byli:

CHRISTINE von KOHL — przewodnicząca delegacji, konsultant IHF do spraw Jugosławii, obywatelka duńska,

BAREND COHEN — doktor medycyny sądowej z Utrechtu, obywatel holenderski,

dr MARION FEIK — przedstawicielka katolickiej organizacji humanitarnej "Caritas" z siedzibą w Wiedniu, obywatelka austriacka,

DARDAN GASHI — tłumacz, obywatel austriacki.

4 grudnia po południu wszyscy delegaci zostali zatrzymani przez władze Serbii w Prizren, byli przesłuchiвани, a wszystkie ich dokumenty skonfiskowano. Zabrano ich do hotelu Theranda, gdzie byli przetrzymywani w areszcie domowym. 5 września w późnych godzinach porannych nakazano im opuścić kraj przed północą 6 września. Ponadto paszporty ich zostały ostemplowane. Oświadczono im, że są *persona non grata* w Jugosławii przez 3 lata.

Według jugosłowiańskiej agencji Tanjug, 6 i 7 września rząd serbski zaprzeczył wyżej opisanym działaniom podjętym przeciwko delegacji IHF i uznał je za "fałszywą informację" oraz za "jeszcze jeden element szczególnej wojny przeciwko Serbii i Jugosławii". Aresztowaniem, przesłuchiowaniem, konfiskatą materiałów oraz wydaleniem delegatów IHF władze Serbii bezspornie pogwałciły Akt Końcowy Konferencji Helsińskiej i dalsze dokumenty oraz wykazały wyraźne lekceważenie porozumień KBWE, do których przestrzegania Jugosławia się zobowiązała.

Sytuacja w Kosowie osiągnęła niezwykle krytyczny stan z chwilą rozwiązania parlamentu w Kosowie, zajęcia albańskojęzycznej telewizji i radia, zakazu

albańskich wydawnictw oraz zwolnienia tysięcy albańskich lekarzy, nauczycieli i robotników. Jest sprawą najwyższej wagi, aby kraje KBWE zajęły się tutejszymi problemami.

Niektóre działania zostały już podjęte:

Rząd duński zwrócił się do jugosłowiańskiego Ministra Spraw Zagranicznych, p. Bodomira Loncara, w czasie jego wizyty w tym tygodniu, z prośbą o wyjaśnienia. Rząd czechosłowacki zaprotestował przeciwko takiemu potraktowaniu przez Serbię delegacji IHF. Komisja Kongresu Stanów Zjednoczonych do spraw Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie ostro wyraziła swoje zaniepokojenie ostatnimi wydarzeniami w Kosowie oraz zatrzymaniem i wydaleniem delegacji IHF.

W pismach z 10 września do Slobodana Milosewicza, Prezydenta Republiki Serbii i Stanko Radmilowicza, Premiera Rządu Republiki Serbii IHF domagała się:

- oficjalnego wyjaśnienia tych incydentów,
- unieważnienia pieczęci uznających członków delegacji IHF za *persona non grata* w Jugosławii przez następne 3 lata,
- zwrotu wszystkich skonfiskowanych materiałów.

IHF wyraża głębokie zaniepokojenie o bezpieczeństwo ludzi, którzy byli w kontakcie z delegacją w Kosowie i żąda od rządu Serbii, aby zagwarantował, że osoby te nie będą w żaden sposób dyskryminowane lub prześladowane.

IHF domaga się, aby wszystkie kraje KBWE ostro zaprotestowały przeciwko powyższemu traktowaniu i działaniom podjętym przeciwko delegacji IHF. Powinny one wyrazić również swą troskę o poszanowanie praw człowieka w Kosowie oraz o możliwość swobodnego działania grup kontroli w serbskiej prowincji Kosowo.

IHF nalega, aby kraje KBWE rozważyły możliwość zastosowania w tej sprawie mechanizmów KBWE.

Będziemy zobowiązani za rozpatrzenie naszego wystąpienia i oczekujemy szybkiej odpowiedzi.

Z poważaniem

Gerald Nagler
Sekretarz Generalny

W załączeniu przesyłamy szczegółową relację z incydentów w Kosowie.

RAPORT O ZATRZYMANIU I WYDALENIU DELEGACJI IHF WYSLANEJ DO KOSOWA

2 września 1990 r. Międzynarodowa Helsińska Federacja Praw Człowieka wysłała delegację z misją ustalenia stanu faktycznego do jugosłowiańskiej prowincji Kosowo. Skład delegacji był następujący: Christine von Kohl, przewodnicząca delegacji, Marion Feik ("Caritas" Wiedeń), Barend Cohen (doktor medycyny sądowej) oraz Dardan Gashi (tłumacz). Delegacja udała się

do Kosowa w celu zbadania i zanalizowania poszanowania praw człowieka. Głównymi celami było przyjrzenie się problemom istniejącym w środkach przekazu, opiece zdrowotnej, oświacie oraz zatrudnieniu. Delegacja zamierzała pozostać w Kosowie do 6 września.

Podobnie jak trzy poprzednie delegacje do Kosowa, misja została zapowiedziana wcześniej właściwym władzom w Kosowie. Za każdym razem, kiedy IHF bada sytuację w dziedzinie praw człowieka w państwach będących sygnatariuszami Aktu Końcowego Konferencji Helsińskiej, stara się zapoznać z poglądami wszystkich zainteresowanych stron. Dlatego IHF usiłowała nawiązać kontakty zarówno z czynnikami oficjalnymi, jak i nieoficjalnymi. W związku z tym IHF poprosiła o spotkanie z Momcido Trajkowiczem, przewodniczącym okręgu administracyjnego Kosowo. Zamiast niego delegację przyjął, w poniedziałek 3 września, Djordje Aksic, serbski Minister Sprawiedliwości w Kosowie. Delegacji przeszkodzono jednak w wypełnianiu misji w Kosowie.

4 września po południu w drodze do kliniki oraz serbskiego klasztoru, policja zatrzymała samochód delegacji na peryferiach Prizren (około 100 km na południe od Pristiny). Członkowie delegacji zostali oskarżeni o "rozrzucanie ulotek z samochodu zachęcających ludność albańską do walki z serbską administracją", czemu zaprzeczyli. Zostali poproszeni przez policję o udanie się z nimi do komisariatu w celu "załatwienia tej sprawy w 10 minut". Grupa została jednak przetrzymana przez 6 godzin, a jej członkom w tym czasie nie pozwolono rozmawiać ze sobą. Byli oni pojedynczo przesłuchiwani, przeszukiwani, a materiały skonfiskowano. Policja pytała p. von Kohl, czy delegacja popierała strajk generalny w Kosowie, który odbył się 3 września. Podczas przesłuchania delegatom formalnie nie odmówiono, lecz także nie pozwolono, używać telefonu. Ostatecznie policja zatrzymała samochód delegacji oraz ich paszporty.

Około 21.30 członkowie delegacji zostali zabrani do tamtejszego "hotelu" Theranda w Prizren. Theranda znana jest jako kwatery główna serbskiej policji. Musieli tam spędzić noc. Było niemożliwe zatelefonowanie za granicę z tego "hotelu", a ponieważ pozbawiono ich wszystkich notatek, nie mieli również numerów telefonów i nie mogli poinformować swoich ambasad w Belgradzie. Jedynie p. Cohen, który pamiętał prywatny numer telefoniczny swojego przyjaciela w Belgradzie, mógł późną nocą powiadomić ambasadę holenderską o działaniach podjętych przeciwko delegacji IHF.

Następnego dnia rano delegacja musiała stawić się w komisariacie policji o godzinie 8.00. Funkcjonariusz policji powiedział im, że ponieważ ich "pobyt był nielegalny", bo "przemycali lekarstwa", policja mogłaby "postawić ich przed sądem, lecz z przyczyn humanitarnych nie zrobi tego". Zamiast tego powiedziano delegacji, aby "opuściła Jugosławię przed północą 6 września 1990 roku, a jej członkom nie będzie wolno przybyć do Jugosławii ponownie przez następne trzy lata". Stosownie do tego ostemplowano ich paszporty.

Zakwestionowane lekarstwa były darem wiedeńskiego "Caritasu", katolickiej organizacji humanitarnej, dla tych, którzy mogliby potrzebować ich w regionie Kosowa. "Caritas" oraz IHF wiedziały z rozmów telefonicznych, artykułów oraz innych źródeł informacji, że w Kosowie istniało pilne zapotrzebowanie na różne środki medyczne, odkąd policja skonfiskowała wszystkie zapasy w szpitalach, kościołach i klasztorach. (Jugosłowiańskiemu funkcjonariuszowi celnemu w pociągu z Wiednia do Belgradu, który pytał o przeznaczenie paczek z lekarstwami, udzielono prawdziwych wyjaśnień.)

Funkcjonariusz policji w Prizren sporządził wykaz zatrzymanych rzeczy, który został podpisany przez policję oraz przewodniczącą delegacji. O godzinie 21.30 delegację wypuszczono na wolność i pozwolono wyruszyć w drogę powrotną do Pristiny.

W Grand Hotelu w Pristinie na Dargana Gashi, członka delegacji, czekało już 5 tajniaków. Zmusili go do pójścia za nimi do jego pokoju, gdzie tajniacy podeszli prosto do pozostawionych paczek z lekarstwami i powiedzieli do D. Gashi "świnia powinna sama znieść to na dół". Policjant zażądał, aby przewodnicząca delegacji, pani von Kohl i D. Gashi udali się z nimi do komisariatu w Pristinie. Pani von Kohl odmówiła, argumentując, że lekarstwa zostały skonfiskowane już w Prizren i w tej sprawie udzielili już wyjaśnień. Następnie policjant zmienił temat i powiedział, że jedynie chciał sprawdzić, czy p. von Kohl, jako korespondentka akredytowana poprzednio w Jugosławii, mogła być wydalona legalnie z kraju. Jeszcze raz p. von Kohl podkreśliła, że przybywała w Kosowie jako przewodnicząca niezależnej misji IHF, nie zaś jako dziennikarka. Policjant nalegał, aby ona oraz D. Gashi udali się z nim do komisariatu twierdząc, że zajmie to jedynie 30 minut.

W komisariacie musieli wyjąć wszystkie lekarstwa z paczek, gdyż musiały być spisane i sfotografowane. D. Gashi musiał pozostać w pokoju, w którym były lekarstwa, a p. von Kohl czekała w innym pokoju, z policjantem, podczas gdy fotograf wykonywał swoją pracę. Rozmowa p. von Kohl z policjantem była w istocie dyskusją polityczną. Dwukrotnie p. von Kohl chciała dowiedzieć się, czy fotograf już zakończył swoją pracę, otrzymując odpowiedź "jeszcze nie, jeszcze nie". Po godzinie przerwała rozmowę i interweniowała w pokoju, w którym pozostawiła pana Gashi oraz lekarstwa. Gdy weszła do małego pokoju, zastała trzech policjantów z D. Gashi, który powiedział, że od czasu do czasu było ich tam nawet sześciu. Cały czas był on sam z policjantami. D. Gashi był brutalnie przesłuchiwany. Policjanci chcieli wiedzieć wszystko o jego powiązaniach z IHF, przedstawiali mu szczegółowo informacje o wszystkich jego i delegacji IHF spotkaniach i rozmowach w Kosowie z nieoficjalnymi grupami i osobami indywidualnymi. Zagrozili zmianą trzyletniego wydalenia z Jugosławii na trzy lata więzienia, jeśli nie powie wszystkiego, co jest mu wiadome. Po zjawieniu się p. von Kohl przesłuchanie szybko zakończono i oboje zostali zwolnieni.

Około godziny 16.00 delegacja opuściła Pristinę, wyjeżdżając do Belgradu, a o godzinie 12.00 6 września opuściła Jugosławię.

KOMITET HELSIŃSKI W POLSCE

Warszawa, 18.09.1990 r.

Pan
Tadeusz Mazowiecki
Prezes Rady Ministrów
Rzeczypospolitej Polskiej

Informujemy, że władze Republiki Serbii w Jugosławii dopuściły się poważnego pogwałcenia zasad, wynikających z Dokumentu Końcowego Spotkania Wiedeńskiego KBWE, wobec delegacji Międzynarodowej Helsińskiej Federacji Praw Człowieka (IHF), która 2 września br. przybyła do prowincji Kosowo, aby zapoznać się z sytuacją praw człowieka w kontekście konfliktu serbsko-albańskiego. Członkowie 4-osobowej delegacji, w której skład wchodził przedstawiciel Danii, Austrii i Holandii, zostali zatrzymani, przesłuchiwanymi przez milicję w miejscowości Prizren. Po przesłuchaniu skonfiskowano im materiały, które mieli z sobą oraz lekarstwa. Nakazano im natychmiast opuścić terytorium Jugosławii. W paszporcie każdego z członków delegacji umieszczono pieczętkę informującą, iż jest on *persona non grata* w Jugosławii przez najbliższe trzy lata.

W związku z tymi wydarzeniami zwracamy się do Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o to, aby wystąpił do władz Jugosławii z żądaniem wyjaśnień i informacji dotyczących opisanych wydarzeń. Jako załącznik przekazujemy treść listu IHF do ministrów spraw zagranicznych państw KBWE oraz specjalny raport.

Z upoważnienia Komitetu Helsińskiego
Marek A. Nowicki
członek Komitetu Wykonawczego IHF

zał.: plik

Warszawa, 16.10.1990 r.

POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA

Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Departament Instytucji Europejskich
Nr DIE 2413-23-90

Pan Marek A. NOWICKI
Komitet Helsiński w Polsce
plac Trzech Krzyży 16 Ip. pok. 4
00-499 Warszawa

W związku z pismem Komitetu Helsińskiego w Polsce z dnia 18 września br. skierowanym do Prezesa Rady Ministrów uprzejmie informuję, że Ministerstwo Spraw Zagranicznych z uwagą odnotowało przedstawioną przez Pana sprawę.

Jak zdołaliśmy ustalić, władze Jugosławii udzieliły wyjaśnień stwierdzając, że incydent powstał wskutek postępowania władz lokalnych prowincji Kosowo i nie odzwierciedla polityki władz centralnych Jugosławii.

W tej sytuacji Polska powstrzymała się od odrębnego wystąpienia we wspomnianej sprawie. Niemniej została ona włączona do naszej dokumentacji na wypadek powtórzenia się tego typu incydentów.

Z poważaniem

Dyrektor Departamentu
(-) J.M. Nowak

13. Oczekiwane zobowiązania

Protokół Opcyjny do Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich jest dokumentem międzynarodowym pozwalającym osobom pokrzywdzonym wystąpić ze skargą przeciwko państwu, które naruszyło ich prawa. Skargi rozpoznaje Komitet Praw Człowieka, specjalny organ powołany przez ONZ do kontroli przestrzegania Paktu. Protokół ratyfikowało dotychczas 48 państw, w tym prawie wszystkie państwa Europy Zachodniej mimo, że są one stronami Konwencji Europejskiej, która również przewiduje mechanizm kontroli oparty na skargach indywidualnych. Z krajów postkomunistycznych stroną Protokołu są tylko Węgry. Oczekiwaliśmy, że uczyni to także Polska. Oświadczenia min. Skubiszewskiego z jesieni 1989 dawały powody do optymizmu. Niestety, minął rok, a w tej sprawie nic nie drgnęło. W tej sytuacji jeszcze raz postanowiliśmy zaapelować.

Jednocześnie zwróciliśmy uwagę na Drugi Protokół do Paktu dotyczący zniesienia kary śmierci. Przyjęty 15 grudnia 1989 r. (rezolucja nr 44/128) przez Zgromadzenie Ogólne ONZ czeka na wejście w życie. Polski przekład tego Protokołu został dokonany przez Marka A. Nowickiego w ramach prac Komitetu. Opublikował go w całości dziennik "Rzeczpospolita" (nr 219) z 20.09.90.

Warszawa, 18 września 1990 r.

Prof. Krzysztof Skubiszewski
Minister Spraw Zagranicznych
Rzeczypospolitej Polskiej

Jesienią ubiegłego roku Komitet Helsiński w Polsce zwrócił się do Pana Ministra o podjęcie przygotowań do ratyfikacji przez Polskę Protokołu Opcyjnego do Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich. W odpowiedzi na to wystąpienie poinformował Pan w liście z 23 listopada 1989 roku, że prace takie zostały podjęte. Od tego czasu minęło już jednak 10 miesięcy, a ratyfikacja tego ważnego dokumentu międzynarodowego nie nastąpiła. Jesteśmy tym zaniepokojeni obawiając się, że sprawa została odłożona ad acta.

Uprzejmie prosimy Pana Ministra o informację jak zaawansowane są przygotowania do ratyfikacji Protokołu Opcyjnego i co jest powodem, że trwają one tak długo.

Interesuje nas również, czy rozważana jest ratyfikacja Drugiego Protokołu Opcyjnego do Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich

dotyczącego zniesienia kary śmierci, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 15 grudnia 1989 roku. Uważamy, że Polska powinna być jednym z pierwszych krajów, które ten Protokół ratyfikują.

W imieniu Komitetu Helsińskiego w Polsce:

Marek A. Nowicki
Marek Nowicki
Andrzej Rzepliński

Wanda Falkowska
Jan Rosner
Danuta Przywara

DRUGI PROTOKÓŁ OPCYJNY DO MIĘDZYNARODOWEGO PAKTU PRAW OBYWATELSKICH I POLITYCZNYCH DOTYCZĄCY ZNIESIENIA KARY ŚMIERCI

Państwa — strony niniejszego Protokołu,

w przekonaniu, że zniesienie kary śmierci przyczyni się do większego poszanowania godności ludzkiej i dalszego rozwoju praw człowieka,

powołując się na artykuł 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka przyjętej 10 grudnia 1948, a także artykuł 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych przyjętego 16 grudnia 1966,

podkreślając, że artykuł 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych dotyczy zniesienia kary śmierci poprzez sformułowanie, które sugeruje jednoznacznie, że zniesienie tej kary jest pożądane,

w przekonaniu, że wszelkie środki podejmowane w celu zniesienia kary śmierci powinny być uznane za postęp w zakresie respektowania prawa do życia,

pragnąc podjąć poprzez niniejszy Protokół międzynarodowe zobowiązanie zniesienia kary śmierci, zgodziły się przyjąć, co następuje:

Artykuł 1

1. Kary śmierci nie wykona się wobec żadnej osoby podlegającej jurysdykcji państwa — strony niniejszego Protokołu.

2. Każde państwo — strona podejmie, w zakresie jego jurysdykcji wszelkie środki niezbędne dla zniesienia kary śmierci.

Artykuł 2

1. Żadne zastrzeżenie do niniejszego Protokołu nie będzie przyjęte poza zastrzeżeniem wniesionym w chwili ratyfikacji lub przystąpienia i przewidującym stosowanie kary śmierci w czasie wojny na podstawie wyroku skazującego za popełnioną w tym czasie szczególnie poważną zbrodnię o charakterze wojskowym.

2. Państwo-strona wnoszące takie zastrzeżenie zawiadomi Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych w chwili ratyfikacji lub przystąpienia o właściwych przepisach w jego ustawodawstwie wewnętrznym, które mają zastosowanie w czasie wojny.

3. Państwo-strona, które wniosło takie zastrzeżenie, poinformuje sekretarza generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o ogłoszeniu i zniesieniu stanu wojny na swoim terytorium.

Artykuł 3

Państwa-strony niniejszego Protokołu dołączą do raportów, które przedstawiają Komitetowi Praw Człowieka na podstawie art. 40 Paktu, informacje o środkach, jakie podjęły w celu realizacji niniejszego Protokołu.

Artykuł 4

W stosunku do państw-stron paktu, które złożyły deklarację przewidzianą w artykule 41, właściwość Komitetu Praw Człowieka do przyjmowania i rozpatrywania skarg, w których państwo-strona twierdzi, że inne państwo-strona nie wywiązuje się ze swoich zobowiązań, rozciąga się na postanowienia niniejszego Protokołu, chyba że państwo-strona, której to dotyczy, złożyło odmienną deklarację w chwili ratyfikacji lub przystąpienia.

Artykuł 5

W stosunku do państw-stron pierwszego Protokołu Opcyjnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, przyjętego 16 grudnia 1966, właściwość Komitetu Praw Człowieka do przyjmowania i rozpatrywania skarg pochodzących od jednostek pozostających pod ich jurysdykcją, rozciąga się na postanowienia niniejszego Protokołu, chyba że państwo-strona, której to dotyczy, złożyło odmienną deklarację w chwili ratyfikacji lub przystąpienia.

Artykuł 6

1. Przepisy niniejszego protokołu stosuje się jako przepisy uzupełniające Pakt.
2. Prawo zagwarantowane w ustępie 1 artykułu pierwszego niniejszego Protokołu nie może być uchylone w żadnym z przypadków, o których mowa w artykule 4 Paktu. Nie ogranicza to jednak możliwości wniesienia zastrzeżenia przewidzianej w artykule 2 niniejszego Protokołu.

Artykuł 7

1. Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisania przez każde państwo, które podpisało Pakt.
2. Niniejszy Protokół podlega ratyfikacji przez każde państwo, które ratyfikowało Pakt lub do niego przystąpiło. Dokumenty ratyfikacji będą złożone Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.
3. Niniejszy Protokół będzie otwarty do przystąpienia przez każde państwo, które ratyfikowało Pakt lub do niego przystąpiło.
4. Przystąpienie następuje przez złożenie dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych.
5. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych poinformuje wszystkie państwa, które podpisały niniejszy Protokół lub do niego przystąpiło o złożeniu każdego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia.

Artykuł 8

1. Niniejszy Protokół wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia sekretarzowi generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dziesiątego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia.

2. W stosunku do każdego państwa, które ratyfikuje niniejszy protokół lub przystąpi do niego po złożeniu dziesiątego dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia, wejdzie on w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez to państwo dokumentu ratyfikacji lub przystąpienia.

Artykuł 9

Przepisy niniejszego Protokołu stosuje się bez żadnych ograniczeń i wyjątków do wszystkich jednostek terytorialnych, wchodzących w skład państw federalnych.

Artykuł 10

Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych poinformuje wszystkie państwa, z uwzględnieniem ustępu 1 artykułu 48 Paktu o:

- a) zastrzeżeniach, zawiadomieniach i ratyfikacjach otrzymanych na podstawie artykułu 2 niniejszego Protokołu,
- b) deklaracjach złożonych na mocy artykułów 4 i 5 niniejszego Protokołu,
- c) podpisach złożonych pod niniejszym Protokołem oraz dokumentach ratyfikacji lub przystąpienia, złożonych zgodnie z artykułem 7.

Artykuł 11

1. Niniejszy Protokół, którego teksty angielski, arabski, chiński, hiszpański, francuski i rosyjski są jednakowo wiarygodne, będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

2. Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych prześle kopię niniejszego Protokołu, z poświadczeniem jej zgodności z oryginałem, wszystkim państwom, których dotyczy artykuł 48 Paktu.

14. Poparcie

Komitet Prawników na Rzecz Praw Człowieka "Lawyers Committee for Human Rights) znana organizacja amerykańska z siedzibą w Nowym Jorku zwróciła się do nas o poparcie inicjatywy powołania przy Europejskim Banku na rzecz Odbudowy i Rozwoju zespołu badającego sytuację praw człowieka w naszej części Europy.

Warszawa, 20 września 1990 r.

Michael Posner
Dyrektor Wykonawczy
Komitet Prawników
na rzecz Praw Człowieka
New York

Szanowny Panie,

Z radością przyjmujemy informację o inicjatywie stworzenia przy European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) specjalnego zespołu, który będzie analizował rozwój sytuacji w zakresie praw człowieka w Europie Wschodniej. Uważamy, że sytuacja ekonomiczna kraju i jego perspektywy są ściśle uzależnione od sposobu sprawowania rządów oraz przestrzegania praw człowieka, chociaż związek odwrotny także istnieje.

Jesteśmy przekonani, że każda poważna decyzja EBRD dotycząca pomocy finansowej powinna być poprzedzona ekspertyzą na temat stanu rzeczy w dziedzinie praw człowieka oraz oceną dotyczącą możliwego rozwoju wydarzeń. Tylko w takich warunkach jest szansa, że środki Banku nie zostaną zmarnowane i cel tego ważnego przedsięwzięcia zostanie osiągnięty.

Komitet Helsiński w Polsce, a także istniejące pod naszym patronatem Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej (CHREE) Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka deklarują współpracę z tą inicjatywą we wszystkich możliwych formach.

Z poważaniem

Marek A. Nowicki

15. Propozycje do programu IHF

W Wiedniu, 28-30 września, odbyło się pierwsze po spotkaniu moskiewskim posiedzenie Komitetu Wykonawczego IHF z udziałem jego członków oraz zaproszonych gości i ekspertów. Komitet obradował nad problemami finansowymi Federacji, kwestią przewodniczącego w związku z objęciem przez księcia Schwarzenberga funkcji kanclerza, prezydenta Vaclava Havla, a także nad programem Federacji, szczególnie w kontekście gwałtownej zmiany sytuacji politycznej w krajach postkomunistycznych. Wiele miejsca zajęła również sprawa represji wobec misji IHF do Kosowa (piszemy o tym w innym miejscu).

Marek A. Nowicki został wybrany do komisji programowej, która ma przedstawić projekt programu do dyskusji podczas dorocznego Zgromadzenia IHF 26-27 stycznia w Oslo. Poniżej przedstawiamy nasze propozycje, które były przedmiotem dyskusji podczas spotkania w Wiedniu.

"Przemiany polityczne i społeczne, jakich jesteśmy świadkami w Europie Wschodniej, nakazują nam podjąć poważną dyskusję na temat kierunków działalności IHF tak, aby była ona właściwą reakcją na zmieniające się sytuacje oraz w sposób optymalny odpowiadała potrzebom istniejącym w dziedzinie praw człowieka. Przed tym samym problemem stanął nieco wcześniej Komitet Helsiński w Polsce. Uznaliśmy, że nie możemy ograniczać się jedynie do tradycyjnego monitoringu. Naszym obowiązkiem jest także praca na rzecz budowy nowego prawa zawierającego gwarancje podstawowych praw człowieka i podstawowych wolności oraz nie mniej ważny problem edukacji, aby przygotować ludzi w krajach postkomunistycznych do życia w warunkach systemu demokratycznego, niszcząc jednocześnie skutki indoktrynacji i sposobu życia w okresie władzy komunistycznej. Są to zadania ogromne, ale nie możemy ich nie podjąć, jeśli chcemy traktować swoją misję poważnie, chociaż oczywiście na miarę naszych możliwości.

W ten sposób narodziła się idea naszego Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej z bogatym programem.

Uważam, że IHF powinna pójść podobną drogą. Mamy przed sobą dziejowe zadanie. Chcę przedstawić zestaw propozycji przedsięwzięć, które uważam za potrzebne:

1. sesje wykładowe lub seminaria dotyczące praw człowieka i ich międzynarodowej ochrony, trwające kilka dni, dla działaczy praw człowieka, prawników, nauczycieli, dziennikarzy — organizowane w poszczególnych krajach Europy Wschodniej;
2. specjalne sesje informacyjne dla prawników — praktyków związane z europejskim systemem ochrony praw człowieka — organizowane wspólnie z Radą Europy;

3. Letnia Szkoła Praw Człowieka w Polsce (7-10 dni) organizowana wspólnie z Międzynarodowym Instytutem Praw Człowieka w Strasbourgu dla ok. 100 uczestników z Europy Wschodniej, która może stać się spotkaniem, które wejdzie w tradycję. Mogłaby odbywać się pod patronatem i przy współpracy IHF. Pierwsze takie spotkanie organizujemy we wrześniu 1991;

4. IHF powinna organizować seminaria, których zadaniem byłaby diagnoza sytuacji i wypracowanie sposobów postępowania w przypadku pojawiania się nowych problemów i zagrożeń praw człowieka w krajach, które są sygnatariuszami KBWE. SeminaRIA powinny odbywać się w niewielkim gronie, z udziałem działaczy i ekspertów.

Równie ważne są publikacje. Nie należy ograniczać się tylko do raportów. Istnieje ogromne zapotrzebowanie na książki popularyzujące i pogłębiające wiedzę na ten temat.

Myszę, że IHF mogłaby:

5) pokusić się o standardowy, europejski podręcznik praw człowieka dla szkół o różnym poziomie nauczania (przedszkole, szkoła podstawowa, średnia, studenci);

6) opracować komentarz do dokumentów KBWE Wiedeń — Kopenhaga w części dotyczącej problemów humanitarnych i praw człowieka;

7) przygotować książkę na temat "Proces helsiński a prawa człowieka" będącą pracą zbiorową lub zbiorem tekstów (także już publikowanych);

8) powinno powstać pismo — kwartalnik IHF;

9) IHF powinna przyjąć patronat i podjąć współpracę z tworzonym obecnie w Polsce przez CHREE kwartalnikiem: "Prawa Człowieka w Europie Wschodniej"; przygotowujemy koncepcję pisma i zespół redakcyjny;

10) ważnym narzędziem działania powinny być filmy ilustrujące aktualne, gorące problemy oraz misje podejmowane przez IHF; są to swoiste raporty; z każdą grupą powinna jechać ekipa filmowa (oferujemy taką ekipę);

11) powinien zostać przygotowany film o helsińskim ruchu praw człowieka, tym bardziej, że powoli zamyka się pewien etap naszej działalności.

Ze względu na istotę działania IHF i jej rolę międzynarodową powinniśmy wziąć na siebie funkcję koordynatora aktywności różnych organizacji praw człowieka wokół spotkania KBWE w Moskwie 1991.

IHF ma szczególną pozycję w ruchu praw człowieka w Europie Wschodniej, odgrywa w tej części Europy rolę organizacji wiodącej. Dlatego też właśnie IHF powinna być najbardziej aktywna spośród organizacji pozarządowych w dziele przygotowania krajów Europy Wschodniej do przystąpienia do Konwencji Europejskiej. Żadna inna NGO nas w tym nie jest w stanie zastąpić. Polski Komitet podjął w tym zakresie pierwsze kroki — przetłumaczyliśmy na język polski Konwencję, pracujemy nad przekładem innych podstawowych dokumentów, przygotowujemy wspólnie z Radą Europy nowe inicjatywy".

16. W Radzie Europy

Przez 3 dni, 1-3 października w Strasbourgu gościli przedstawiciele organizacji pozarządowych z Europy Środkowej i Wschodniej zaproszeni przez Radę Europy. Wśród zaproszonych był również **Marek A. Nowicki**. Uczestniczył m.in. jako obserwator w spotkaniu organizacji praw człowieka mających status konsultatywny przy Radzie Europy. Podczas tego, prowadzonego przez Petera Leuprechta, spotkania przedstawił propozycję podjęcia przez Radę inicjatywy na rzecz upowszechnienia w naszej części Europy techniki komputerowej w pracach dokumentacyjnych w dziedzinie praw człowieka. Podstawą mogłaby być powszechnie wykorzystywana na Zachodzie sieć HURIDOCS (Human Rights Documentation System).

Strasbourg, 2 października 1990

Do Rady Europy.

Europa Wschodnia jest w okresie szybkich, chociaż trudnych, przemian, które mają doprowadzić do zbudowania systemów państwowych opartych na demokracji politycznej, gospodarce rynkowej, praworządności i prawach człowieka. Jesteśmy ciągle na początku tej drogi, chociaż jedni bliżej, a inni dalej. Rada Europy niedługo powita pierwsze spośród państw postkomunistycznych — Węgry, a zaraz potem, jestem o tym przekonany, również Polskę.

Zjednoczona Europa będzie potrzebować odpowiedniego systemu wymiany informacji na temat sytuacji w zakresie przestrzegania praw człowieka w poszczególnych państwach, aby móc podejmować międzynarodowe interwencje w przypadku naruszania uznanych norm. Obecnie, jedynie organizacje pozarządowe mogą służyć jako efektywne źródło takich informacji.

Aby móc skutecznie pełnić tę rolę muszą one posiadać odpowiednią bazę, w szczególności w postaci techniki komputerowej umożliwiającej szybką wymianę informacji w skali międzynarodowej.

Prawdopodobnie najlepszy system w tej dziedzinie — HURIDOCS (Human Rights Documentation System) jest coraz częściej stosowany przez organizacje w krajach Zachodu. Nie jest jednak znany w Europie Wschodniej. Komitet Helsiński w Polsce zainteresował się nim prawdopodobnie jako pierwszy starając się zastosować go w Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej w Warszawie. Możemy to zrobić dzięki ogromnej pomocy ze strony organizacji praw człowieka w Holandii oraz Centrum Dokumentacji Praw Człowieka Rady Europy w Strasbourgu.

HURIDOCS powinien stać się podstawą sieci ogólnoeuropejskiej. Wymaga to jednak ogromnej pracy i wielkich nakładów finansowych. Jestem przekonany, że powinno to być jednym z najważniejszych zadań Rady Europy w stosunku do krajów Europy Wschodniej na ich drodze do zjednoczonej Europy.

Proponuję przygotowanie przez Radę Europy specjalnego programu w tej dziedzinie i sądzę, że wyrażam w ten sposób nie tylko moje osobiste oczekiwania, ale całego ruchu praw człowieka w Europie Wschodniej oraz interes Europy jako całości.

Marek A. Nowicki

Rzecznik Komitetu Helsińskiego w Polsce

Członek Komitetu Wykonawczego

Międzynarodowej Helsińskiej Federacji Praw Człowieka (IHF)

17. Karta Praw i Wolności

We wrześniu przewodnicząca Senackiej Komisji Konstytucyjnej prof. Alicja Grześkowiak zwróciła się w imieniu Komisji do Komitetu o przygotowanie propozycji dotyczącej katalogu praw obywatelskich do projektu nowej Konstytucji Rzeczypospolitej. Po kilku tygodniach zespół w składzie: **Marek A. Nowicki, Marek Nowicki, Andrzej Rzepliński** przedstawił autorski projekt Karty Praw i Wolności. W liście do Senackiej Komisji Konstytucyjnej napisaliśmy m.in.:

W przedkładanym przez nas projekcie wykorzystaliśmy uwagi krytyczne p. prof. Lecha Falandysza, p. mgr Danuty Przywary i p. prof. Jerzego Kwaśniewskiego, p. prof. Wiktora Osiatyńskiego i p. dra Marka Saffjana. Stoimy na stanowisku, że przepisy konstytucyjne dotyczące praw i wolności człowieka i obywatela powinny być zgrupowane w odrębnym i maksymalnie związłym akcie konstytucyjnym, który proponujemy nazwać Kartą Praw i Wolności.

Przemawiają za tym dwa fundamentalnej natury argumenty. Po pierwsze, będzie to podkreślało trudny do przecenienia fakt opierania się siły i trwałości Rzeczypospolitej na prawach i wolnościach Jej obywateli. Odda to, nie tylko symbolicznie, pierwszorzędne znaczenie konstytucyjne Karty dla życia i rozwoju społeczeństwa wolnych obywateli naszego Państwa. Po drugie, fakt ten znacznie utrudni ograniczenie praw i wolności zawartych w karcie czy to bezpośrednio, przez zmianę jej przepisów (na przykład przy okazji technicznych poprawek do innych części Konstytucji), czy też pośrednio, przez taką zmianę przepisów innych części Konstytucji, które zawężą zakres tych praw i wolności.

Projekt przedstawiliśmy również, z prośbą o uwagi, najważniejszym instytucjom życia publicznego w Polsce oraz specjalistom w dziedzinie prawa Konstytucyjnego. Tekst projektu opublikowała także "Rzeczpospolita" inicjując publiczną dyskusję.

Karta stanowi również przedmiot seminarium zorganizowanego przez Komitet Helsiński i Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej pod hasłem "Jakich praw Polacy potrzebują?". Seminarium, gościnnie przyjęte przez Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, prowadzą **prof. Lech Falandysz i dr hab. Andrzej Rzepliński**. Pierwsze spotkanie odbyło się 8 listopada.

KARTA PRAW I WOLNOŚCI

Artykuł 1

Godność człowieka

Godność człowieka jest źródłem wszystkich praw i wolności.

Artykuł 2 Prawo do życia

Każda osoba ludzka ma prawo do życia. Nikt nie będzie karany śmiercią.

Artykuł 3 Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego

1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Ustawa określi dopuszczalne ograniczenie tego prawa.
2. Nikt nie może być zatrzymany lub w inny sposób pozbawiony wolności niezgodnie z ustawą i bez podania mu przyczyn.
3. Czas zatrzymania nie może przekraczać czasu koniecznego dla dokonania czynności śledczych i w żadnym wypadku nie może być dłuższy niż 48 godzin. O pozbawieniu wolności na czas dłuższy postanawia sąd. Ustawa określi również nieprzekraczalny czas trwania tymczasowego aresztowania.
4. Ustawa określi postępowanie *habeas corpus* mające na celu bezzwłoczne przekazanie do dyspozycji sądu każdego zatrzymanego na jego żądanie.
5. O każdym pozbawieniu wolności powiadamia się niezwłocznie rodzinę oraz osobę lub instytucję wskazaną przez pozbawionego wolności.
6. Nikt nie będzie poddany torturom ani innemu nieludzkiemu, okrutnemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu.

Artykuł 4 Równość wobec prawa

1. Wszyscy są równi wobec prawa.
2. Nikt nie będzie dyskryminowany, w szczególności z racji przynależności rasowej, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych lub innych, pochodzenia narodowego, majątku, urodzenia lub stanu, inności umysłowej lub fizycznej.

Artykuł 5 Prawo własności

1. Własność i prawo dziedziczenia są zagwarantowane. Korzystanie z własności nie może szkodzić dobru ogólnemu.
2. Nikt nie może być pozbawiony mienia inaczej, niż w koniecznym interesie ogółu, tylko w przypadkach i okolicznościach przewidzianych ustawą i w zamian za godziwe odszkodowanie.

Artykuł 6 Wolność myśli

Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania.

Artykuł 7 Wolność przekonań i prawo do informacji

1. Każdy ma prawo do swobody przekonań. Prawo to obejmuje wolność wypowiedzi oraz swobodę otrzymywania i przekazywania poglądów, informacji i idei, w szczególności natury światopoglądowej, politycznej i religijnej.

2. Cenzura jest zakazana.
3. Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności władz i osób publicznych. Ograniczenia tego prawa określa ustawa.
4. Sztuka, nauka i badania naukowe są wolne. Zapewniona jest autonomia życia akademickiego.
5. Ustawa określi kontrolę parlamentarną państwowych środków masowej komunikacji oraz zasady dostępu do nich z uwzględnieniem pluralizmu społeczeństwa.
6. Ustawa określi środki przeciwdziałające monopolowi w wydawnictwach, prasie, radio i telewizji.

Artykuł 8

Prawo do prywatności

1. Każdy ma prawo do poszanowania i ochrony własnej tożsamości.
2. Nikogo nie można zobowiązać do deklarowania swoich przekonań, poglądów, religii lub narodowości. Władze mogą zapytywać o wyznawaną religię lub narodowość tylko dla przewidzianych w ustawie sprawozdań statystycznych.
3. Każdy ma prawo do ochrony życia prywatnego i rodzinnego, dobrego imienia, tajemnicy korespondencji i rozmów telefonicznych. Ustawa określi konieczne ograniczenie tego prawa.
4. Mieszkanie jest dla każdego nienaruszalnym miejscem schronienia. Ustawa określi konieczne ograniczenie tego prawa.

Artykuł 9

Wolność poruszania się

1. Każdy obywatel ma prawo do swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania na terytorium Państwa; każdy może prowadzić działalność gospodarczą i wykonywać wybrany zawód na jego terytorium.
2. Każdy obywatel ma prawo do swobodnego opuszczenia terytorium Państwa oraz powrotu.
3. Osoba polskiego pochodzenia ma prawo osiedlenia się w Polsce. Żaden obywatel polski ani jego potomek nie może być pozbawiony prawa do obywatelstwa polskiego.

Artykuł 10

Wolność zgromadzeń

Każdy ma prawo do zwoływania oraz uczestniczenia w zgromadzeniach pokojowych i bez broni. Zgromadzenia na otwartej przestrzeni, w przypadkach określonych w ustawie, podlegają uprzedniemu zgłoszeniu.

Artykuł 11

Wolność zrzeszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego zrzeszania się włącznie z prawem zakładania partii politycznych oraz związków zawodowych i przynależenia do nich.

2. Zakazane są zrzeszenia, których cele lub działalność stanowi przestępstwo. O zakazie istnienia takiego stowarzyszenia orzeka sąd.

Artykuł 12

Zasada demokracji

1. Wszelka władza pochodzi od Narodu i może być ustanowiona jedynie w demokratycznej procedurze, zgodnie z zasadą rządów prawa.

2. Każdy obywatel ma prawo udziału w sprawach publicznych osobiście lub poprzez reprezentantów.

3. Każdy obywatel, który ukończył 18 rok życia ma prawo uczestniczenia w wyborach do Sejmu, Senatu oraz rad samorządu terytorialnego w powszechnym, wolnym, równym, bezpośrednim, osobistym i tajnym głosowaniu. Cudzoziemiec, który ukończył 18 rok życia i ma prawo stałego pobytu w Polsce, ma prawo uczestniczenia w wyborach do rad samorządu terytorialnego.

4. Każdy obywatel, który ukończył 18 rok życia ma bierne prawo wyborcze do Sejmu oraz rad samorządu terytorialnego, zaś do Senatu prawo to ma każdy obywatel, który ukończył 25 rok życia.

5. W wyborach do rad gminnych lub miejskich mniejszościom narodowym przyznaje się mandaty w liczbie proporcjonalnej do udziału danej mniejszości w okręgu wyborczym, jeżeli udział ten przekracza pięć procent.

Artykuł 13

Prawo do inicjatywy ustawodawczej

1. Każdy wyborca do Sejmu ma prawo do inicjatywy ustawodawczej pod warunkiem, że znajdzie poparcie dla niej co najmniej stu tysięcy obywateli.

2. Ogłasza się referendum dla rozstrzygnięcia całkowitego lub częściowego uchylenia ustawy, jeżeli zażąda tego co najmniej pięćset tysięcy wyborców do Sejmu. Nie jest dopuszczalne referendum w sprawach podatkowych i budżetu.

Artykuł 14

Prawo do sądu

1. Każdy ma prawo przedstawić swoją sprawę powołanemu przez ustawę niezawisłemu i bezstronnemu sądowi, który rozpatrzy ją uczciwie i publicznie, bez nieuzasadnionej zwłoki.

2. Postępowanie sądowe ma charakter skargowy, zaś rozprawa rządzi się zasadą kontradiktoryjności.

3. Nie będzie stanowić dowodu informacja uzyskana w wyniku stosowania tortur, wymuszenia, naruszenia integralności fizycznej lub psychicznej osoby, nielegalnej ingerencji w życie prywatne, w miejsce zamieszkania, w korespondencję lub środki telekomunikacyjne.

4. Każdy, komu przedstawiono zarzut popełnienia czynu karalnego ma ponadto prawo do bezzwłocznej informacji o przyczynach i treści oskarżenia, do niewystępowania w charakterze świadka we własnej sprawie, do nieprzyznania się do winy oraz do domniemania niewinności aż do chwili prawomocnego orzeczenia sądu w jego sprawie.

5. Prawo do sądu ma być skuteczne i przewiduje pomoc prawną temu, kto nie posiada wystarczających środków do wystąpienia na drogę sądową.

Artykuł 15

Zasady odpowiedzialności prawnej

1. Nikt nie może być ponownie ścigany lub karany, jeśli został prawomocnie uznany winnym lub uniewinniony. Niedopuszczalne jest ponowne postępowanie sądowe w tym samym przedmiocie i pomiędzy tymi samymi stronami.

2. Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej za czyn nie zabroniony przez ustawę w czasie jego popełnienia albo karany karą nie przewidzianą przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

Artykuł 16

Prawo do obrony

1. Każdemu, komu postawiono zarzut popełnienia czynu karalnego, przysługuje prawo do obrony. Osoba taka ma prawo wyboru obrońcy i korzystania z jego pomocy w każdym stadium postępowania. Ustawa określa, kiedy udział obrońcy jest konieczny.

2. Ustawa zapewni oskarżonemu oraz jego obrońcy możliwość przygotowania obrony.

Artykuł 17

Ekstradycja i wydalenie

1. Zakazane są ekstradycja oraz wydalenie obywatela polskiego.

2. Zakazana jest ekstradycja osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa politycznego bez użycia przemocy, a także osoby, której w razie ekstradycji może grozić kara śmierci.

Artykuł 18

Prawo do azylu

Polska zapewnia schronienie cudzoziemcom prześladowanym za uprawianą bez stosowania przemocy działalność na rzecz praw człowieka, niepodległości, demokracji oraz pokoju. Status azylanta określa ustawa.

Artykuł 19

Prawo do petycji

1. Każdy ma prawo przedstawić skargę lub wniosek w interesie własnym, innych osób lub w interesie społecznym, do Sejmu, Senatu, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz każdego innego organu państwowego, samorządowego lub organizacji społecznej w związku z wykonywanymi przez nią zadaniami zleconymi przez Państwo.

2. W razie naruszenia niniejszej Karty lub Konstytucji prawomocną decyzją organu państwowego osobie zainteresowanej przysługuje skarga do Trybunału Konstytucyjnego.

3. Tryb załatwiania skarg i wniosków określa ustawa.

Artykuł 20**Prawo dostępu do dokumentów**

Każdy ma prawo dostępu do dotyczących go dokumentów urzędowych i kartotek oraz prawo do żądania sprostowania. Ustawa określi granice ich wykorzystania.

Artykuł 21**Ochrona rodziny i dzieci**

1. Rodzinie zapewnia się ochronę prawną i społeczną.
2. Dziecku zdolnemu do formułowania własnego poglądu zapewnia się prawo do uwzględnienia tego poglądu przy decydowaniu w sprawach go dotyczących, stosownie do jego wieku i stopnia dojrzałości.
3. Dzieci i młodzież podlegają ochronie przed zaniedbaniem duchowym i fizycznym.

Artykuł 22**Dostęp do oświaty**

1. Oświata jest wolna. Każda prawnie uznana religia oraz każda nauka może być przedmiotem nauczania w szkole. Przy nauczaniu nie mogą być dotknięte przekonania inaczej wierzących oraz niewierzących. Państwo zobowiązane jest do sprawowania kontroli pedagogicznej nad szkolnictwem.
2. Nauczanie podstawowe jest obowiązkowe i w powszechnie dostępnych szkołach publicznych bezpłatne.
3. Każdy ma prawo do pobierania nauki i kształcenia zawodowego odpowiednio do swoich zdolności.
4. Treść niniejszej Karty i zasady ustroju politycznego Rzeczypospolitej Polskiej stanowią przedmiot nauczania w szkołach. Każdy uczeń, po zakończeniu obowiązkowej nauki szkolnej, otrzymuje egzemplarz Konstytucji oraz Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

Artykuł 23**Wolność pracy**

1. Każdy ma prawo swobodnego wyboru zawodu i miejsca pracy oraz swobodnego wykonywania zawodu.
2. Każdy ma prawo, odpowiednio do swoich zdolności, do właściwego kształcenia się zawodowego umożliwiającego wykonywanie pracy.
3. Nikt nie może być bez istotnej przyczyny pozbawiony pracy.
4. Praca przymusowa jest zakazana.

Artykuł 24**Prawo do służby publicznej**

1. Każdy obywatel korzystający z pełni praw publicznych ma prawo dostępu do służby publicznej zależne jedynie od jego zdolności i wykształcenia.
2. Urzędnik jest sługą ogółu.
3. Powołanie lub mianowanie osoby na urząd publiczny następuje na czas nieoznaczony.

Artykuł 25

Prawo do strajku

Pracownicy mają prawo do strajku. Sposób korzystania z tego prawa reguluje ustawa.

Artykuł 26

Prawo do zabezpieczenia społecznego

1. Każdy ma prawo do korzystania z podstawowej opieki lekarskiej ze strony publicznej służby zdrowia.

2. Każdy pracownik i inna osoba utrzymująca się z pracy oraz osoby będące na jej utrzymaniu mają prawo do świadczeń z ubezpieczeń społecznych lub innego systemu zabezpieczenia społecznego.

Każdy, kto z przyczyn niezależnych od siebie nie posiada wystarczających do utrzymania własnych środków, ma prawo do odpowiedniej pomocy materialnej i zdrowotnej ze strony władzy publicznej.

Artykuł 27

Ochrona pracy, konsumenta i środowiska

1. Władze publiczne w swoim działaniu uwzględniać muszą:

(a) dążenie do zagwarantowania możliwie najlepszych warunków pracy oraz możliwie najlepszego stanu środowiska naturalnego oraz

(b) ochronę konsumentów i użytkowników przed zagrożeniem ich zdrowia i bezpieczeństwa oraz przed nieuczciwymi umowami handlowymi.

2. Władze publiczne mają obowiązek chronić zabytki sztuki, historii i natury.

Artykuł 28

Ograniczenia

1. Prawa i wolności zawarte w tej Karcie mogą być ograniczone wyłącznie ustawą i tylko w przypadku, w którym niniejsza Karta przewiduje taką możliwość. Dopuszczalne jest to jedynie w celu ochrony innych wolności lub praw, w stopniu koniecznym w społeczeństwie ludzi wolnych i z zachowaniem ducha tej Karty.

2. Granice praw i wolności ustanawiane wolą większości nie mogą podważać praw mniejszości.

3. Ustawy o stanie wojennym i stanie wyjątkowym mogą określić dopuszczalne ograniczenia lub zawieszenie praw i wolności zawartych w tej Karcie. Przepis ten nie upoważnia do ograniczenia lub zawieszenia następujących praw i wolności: prawo do życia osób nie będących uczestnikami konfliktu zbrojnego (art. 2); prawo do humanitarnego traktowania (art. 3.6); wolność myśli (art. 6); wolność przekonań (art. 8); prawo do udziału w rządzeniu (art. 12.1); zakaz ekstradycji (art. 17); prawo azylu (art. 18); prawa rodziny i dzieci (art. 21); prawo do zabezpieczenia socjalnego (art. 26); oraz prawo do sądu w stopniu koniecznym dla ochrony tych praw (art. 14-16).

Artykuł 29**Stopień ochrony**

1. Wykładnia żadnego z przepisów niniejszej Karty nie może ograniczać ochrony wynikającej z przepisów Konstytucji, zwyczajowego prawa międzynarodowego, umów międzynarodowych wiążących Rzeczpospolitą Polską, ustaw z nich wynikających, ani też nie może stanowić przeszkody dla dalszego rozwoju praw i wolności.

2. Wymienione w tej Karcie prawa i wolności mogą być jedynie poszerzane.

Artykuł 30**Zastosowanie**

Przepisy niniejszej Karty odnoszą się do każdej osoby znajdującej się w zasięgu działania prawa Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 31**Obowiązki władzy publicznej**

Każda władza publiczna w Rzeczypospolitej Polskiej ma bezwarunkowy obowiązek poszanowania zawartych w tej Karcie wolności oraz zapewnienia korzystania z zawartych w niej praw.

18. Protest

Warszawa, 22.10.1990

Francisco Complido
Minister Sprawiedliwości
Republiki Chile

Zwracamy się do Pana Ministra o spowodowanie niezwłocznego uwolnienia ANDRESA LAGOS ESPINOZY, aresztowanego w Santiago 20 września 1990 roku.

Przyczyną aresztowania było to, iż opublikował w gazecie "El Siglo" wiele artykułów, w których opisywał egzekucje, porwania i aresztowania. Ujawniał i piętnował łamanie praw człowieka.

Oskarżono go o prowadzenie działań w celu naruszenia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

Władze Republiki Chile naruszyły w tym wypadku poważnie międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności prawa do wolności osobistej, wolności słowa, prawa do informacji.

Komitet Helsiński w Polsce

19. Jest taka szkoła

Komitet Helsiński w Polsce 1 października podjął uchwałę o objęciu patronatem Szkoły Podstawowej nr 53 im. gen. Mariusza Zaruskiego w Warszawie.

Społeczność tej szkoły (nauczyciele, dzieci i rodzice) zdecydowała się podjąć w tym roku szkolnym prace nad wprowadzeniem do szkoły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Deklaracji Praw Dziecka.

Przygotowania rozpoczęto w ubiegłym roku od serii wykładów prof. Wiktora Osiatynskiego (Dyrektora Programowego Ośrodka Edukacji Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej) dla członków Rady Pedagogicznej i Komitetu Rodzicielskiego.

Ich kontynuacją był udział dwóch nauczycielek w zorganizowanym przez Komitet Helsiński i Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej 10-dniowym Letnim Obozie Praw Człowieka, w którym wzięli udział działacze praw człowieka z krajów Europy Środkowej i Wschodniej.

Od września 1990 r. rozpoczęto prace mające doprowadzić do uchwalenia Kodeksu Pracy Szkoły. Prowadzi się je równolegle w trzech podstawowych grupach społeczności szkolnej: uczniowie — rodzice — nauczyciele. Po ich zakończeniu planowane są negocjacje między przedstawicielami wszystkich grup, w wyniku których ustalona zostanie ostateczna treść kodeksu.

Również od września 1990 nauczyciele rozpoczęli wprowadzanie do programu nauczania treści Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Deklaracji Praw Dziecka w oparciu o przetłumaczone przez Komitet Helsiński materiały metodyczne ONZ — "Jak uczyć Praw Człowieka".

Na początku października rozpoczęło działalność szkolne Towarzystwo Praw Człowieka.

W planach szkoły znalazły się ponadto spotkania z przedstawicielami Komitetu Helsińskiego (pierwsze, z rodzicami, odbyło się w dniu 4 października br., uczestniczyło w nim ok. 400 osób, Komitet Helsiński reprezentowała Danuta Przywara) oraz zorganizowanie zimowego obozu praw człowieka dla uczniów klas I-IV.

We wrześniu br. przedstawiciele społeczności szkoły zwrócili się do Komitetu Helsińskiego w Polsce z propozycją objęcia patronatu nad szkołą. Uczyniliśmy to z satysfakcją.

20. Konwencja Rady Europy o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych o charakterze osobistym *

PREAMBUŁA

Państwa, członkowie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej Konwencji,
w przekonaniu, że celem Rady Europy jest osiągnięcie ściślejszej więzi
pomiędzy jej członkami, opartej w szczególności na zasadzie rządów prawa,
prawach człowieka oraz podstawowych wolnościach,

w przekonaniu, że pożądane jest rozszerzenie zakresu ochrony praw i pod-
stawowych wolności każdej osoby, a w szczególności prawa do prywatności,
biorąc pod uwagę coraz bardziej intensywny przepływ przez granice, pod-
legających automatycznemu przetwarzaniu danych o charakterze osobistym,
potwierdzając równocześnie swoje zaangażowanie na rzecz wolności prze-
pływu informacji, bez względu na granice,

uznając konieczność pogodzenia podstawowych wartości takich, jak po-
szanowanie prywatności i swoboda przepływu informacji pomiędzy ludźmi,
uzgodniły, co następuje:

R O Z D Z I A Ł I POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1

Podmiot i cel

Celem niniejszej Konwencji jest zapewnienie każdej osobie fizycznej, bez
względu na narodowość lub miejsce zamieszkania, poszanowania jej praw
i podstawowych wolności na terytorium każdej ze Stron, a w szczególności
prawa do prywatności w związku z automatycznym przetwarzaniem dotyczą-
cych jej danych o charakterze osobistym (zabezpieczenie danych).

Artykuł 2

Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:

a) Termin "dane o charakterze osobistym" oznacza każdą informację
dotyczącą określonej lub dającej się określić osoby fizycznej ("osoba zaintereso-
wana");

* Przekład dokonany przez Marka A. Nowickiego na podstawie przekładu filologicz-
nego Wandy Trąmpczyńskiej.

b) "Zautomatyzowana kartoteka danych" oznacza każdy zestaw danych, będących przedmiotem automatycznego przetwarzania;

c) "Automatyczne przetwarzanie" oznacza następujące operacje wykonywane w całości lub częściowo przy pomocy procedur zautomatyzowanych: rejestrowanie danych z zastosowaniem do nich operacji logicznych lub arytmetycznych, ich zmianę, wykreślanie, wydzielanie lub rozpowszechnianie;

d) Termin "Zarządca Kartoteki" oznacza osobę fizyczną lub prawną, władzę publiczną, przedsiębiorstwo lub inne ciało upoważnione na podstawie prawa wewnętrznego do określania celu, któremu ma służyć zautomatyzowana kartoteka danych, kategorii rejestrowanych danych o charakterze osobistym oraz operacji, jakie będą wobec nich stosowane.

Artykuł 3

Zakres

1) Strony zobowiązują się stosować niniejszą Konwencję do zautomatyzowanych kartotek danych o charakterze osobistym, w sektorze publicznym i prywatnym;

2) Każde państwo podpisując Konwencję lub składając dokument ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia albo później, może zawiadomić w formie deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy:

a) że nie będzie stosować niniejszej Konwencji do niektórych kategorii zautomatyzowanych kartotek danych o charakterze osobistym, których lista będzie przedstawiona; nie należy jednak umieszczać na tej liście zautomatyzowanych kartotek danych, które podlegają ochronie na podstawie prawa wewnętrznego; będzie ono wprowadzać zmiany na tej liście przez złożenie nowej deklaracji w każdym przypadku, kiedy dodatkowe kategorie zautomatyzowanych kartotek danych o charakterze osobistym będą poddane ochronie na podstawie prawa wewnętrznego;

b) że będzie stosować niniejszą Konwencję do informacji dotyczących grup osób, stowarzyszeń, fundacji, towarzystw, związków i wszelkich innych ciał, w które wchodzi bezpośrednio lub pośrednio osoby fizyczne, niezależnie od posiadania przez te ciała osobowości prawnej;

c) że będzie stosować niniejszą Konwencję także do kartotek danych o charakterze osobistym, które nie są zautomatyzowane;

3) Każde państwo, które rozszerzyło zakres stosowania niniejszej Konwencji przez jedną z deklaracji wymienionych w ustępie 2 pkt b lub c może zaznaczyć w tej deklaracji, że rozszerzenie to będzie stosowane tylko do pewnych kategorii kartotek danych o charakterze osobistym, których lista zostanie przedłożona.

4) Każda Strona, która wyłączyła pewne kategorie automatycznie przetworzonych danych o charakterze osobistym przez deklarację przewidzianą w ustępie 2 pkt a, nie może domagać się stosowania niniejszej Konwencji do takich kategorii przez Stronę, która ich nie wyłączyła.

5) Również Strona, która nie dokonała jakiegokolwiek rozszerzenia spośród wymienionych w ustępie 2 pkt b i c, nie może domagać się stosowania niniejszej Konwencji w tych punktach przez inną Stronę, które te rozszerzenia wprowadziła.

6) Deklaracje przewidziane w ustępie 2 niniejszego artykułu będą skuteczne z chwilą wejścia w życie Konwencji w stosunku do Państwa, które je złożyło, jeśli uczyniło to składając podpis lub dokument ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia albo po upływie 3 miesięcy po ich przyjęciu przez Sekretarza Generalnego Rady Europy, jeżeli zostały one złożone kiedykolwiek później. Deklaracje te mogą być wycofane w całości lub części przez notyfikację do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie deklaracji będzie skuteczne po 3 miesiącach od daty otrzymania tej notyfikacji.

R O Z D Z I A Ł I I

PODSTAWOWE ZASADY ZABEZPIECZENIA DANYCH

Artykuł 4

Obowiązki Stron

1. Każda ze Stron wprowadzi do prawa wewnętrznego konieczne środki dla realizacji podstawowych zasad zabezpieczenia danych wymienionych w niniejszym artykule.

2. Środki te będą podjęte przez Stronę najpóźniej w dniu wejścia w życie w stosunku do niej niniejszej Konwencji.

Artykuł 5

Jakość danych

Dane o charakterze osobistym będące przedmiotem automatycznego przetwarzania będą:

- a) zbierane oraz przetwarzane uczciwie i zgodnie z prawem,
- b) rejestrowane dla określonych i legalnych celów i nie będą wykorzystywane niezgodnie z tymi celami,
- c) odpowiednie, rzeczowe, nie wykraczające poza cele, dla których są rejestrowane,
- d) dokładne i w razie potrzeby uaktualniane,
- e) przechowywane w formie umożliwiającej identyfikację osób, których dotyczą, przez okres nie dłuższy niż jest to konieczne ze względu na cele, dla których są rejestrowane.

Artykuł 6

Specjalne kategorie danych

Dane o charakterze osobistym dotyczące pochodzenia rasowego, poglądów politycznych, przekonań religijnych lub innych, jak również dane o charakterze osobistym, dotyczące stanu zdrowia lub życia seksualnego — nie mogą być przetwarzane automatycznie, chyba że prawo wewnętrzne zawiera właściwe zabezpieczenia. To samo stosuje się do takich danych dotyczących kar kryminalnych.

Artykuł 7

Ochrona danych

Należy wprowadzić odpowiednie sposoby ochrony danych o charakterze osobistym zarejestrowanych w zautomatyzowanych kartotekach w celu ich

zabezpieczenia przed zniszczeniem bez upoważnienia, przypadkowym zagubieniem, jak też przed dostępem do nich bez upoważnienia, zmianami lub rozpowszechnianiem.

Artykuł 8

Dodatkowe gwarancje dla osób zainteresowanych

Każdy ma prawo do:

- a) informacji o istnieniu zautomatyzowanej kartoteki danych o charakterze osobistym i jej podstawowych celach, a także informacji o nazwisku, miejscu zamieszkania lub siedzibie jej zarządcy;
- b) otrzymania w rozsądnych terminach, bez nadmiernej zwłoki i nadmiernych kosztów, potwierdzenia o istnieniu w zautomatyzowanej kartotece dotyczących go danych o charakterze osobistym oraz do zawiadomienia o ich zawartości w czytelnej formie;
- c) otrzymania możliwości wprowadzenia poprawek lub usunięcia danych, o ile zostały one przetworzone z naruszeniem prawa wewnętrznego, realizującego podstawowe zasady wymienione w artykułach 5 i 6 niniejszej Konwencji;
- d) odwołania się w przypadku odmowy odpowiedzi na żądanie potwierdzenia, albo odmowy zawiadomienia o zawartości, a także odmowy wprowadzenia poprawki lub usunięcia informacji na podstawie przepisów pkt b i c niniejszego artykułu.

Artykuł 9

Wyjątki i ograniczenia

1. Nie przewiduje się żadnych innych wyjątków od postanowień artykułów 5, 6 i 8 niniejszej Konwencji poza wyjątkami przewidzianymi w niniejszym artykule.

2. Wyjątki od postanowień artykułów 5, 6 i 8 niniejszej Konwencji mogą nastąpić, jeżeli przewiduje je prawo wewnętrzne i stanowią one środek działania, konieczny w społeczeństwie demokratycznym do:

- a) ochrony bezpieczeństwa Państwa, bezpieczeństwa publicznego, publicznych interesów Państwa lub zwalczania przestępstw pospolitych,
- b) ochrony osoby zainteresowanej albo prawa lub wolności innych osób.

3. Ograniczenia w stosowaniu praw wymienionych w artykule 8 b, c i d mogą być przewidziane przez ustawę w odniesieniu do zautomatyzowanych kartotek danych o charakterze osobistym, służących dla celów statystycznych lub badań naukowych, o ile nie zachodzi realne ryzyko przekroczenia granic prywatności osób zainteresowanych.

Artykuł 10

Środki karne i zapobiegawcze

Każda Strona wprowadzi odpowiednie środki karne i zapobiegające naruszeniom prawa wewnętrznego realizującego podstawowe zasady zabezpieczenia danych, zawarte w niniejszym rozdziale.

Artykuł 11 Rozszerzona ochrona

Żaden z przepisów niniejszego rozdziału nie będzie interpretowany jako ograniczający albo w inny sposób wpływający na uprawnienie Strony do przyznania osobom zainteresowanym szerszego zakresu ochrony niż przewidziany w niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ III PRZEPLYW INFORMACJI PRZEZ GRANICE

Artykuł 12

Przepływ danych o charakterze osobistym przez granice a prawo wewnętrzne

1. Niniejsze przepisy regulują przepływ przez granice państwowe, przy pomocy wszelkich środków, automatycznie przetworzonych danych o charakterze osobistym lub danych zebranych w celu ich automatycznego przetworzenia.

2. Strona nie może zakazać lub wymagać specjalnego upoważnienia, jedynie w celu ochrony prywatności, na przepływ danych o charakterze osobistym przez granice, na terytorium drugiej Strony.

3. Każda Strona ma jednak prawo odstąpić od postanowień ustępu 2:

a) jeżeli jej ustawodawstwo przewiduje regulacje szczególne dotyczące określonych kategorii danych o charakterze osobistym lub zautomatyzowanych kartotek, z uwzględnieniem takich danych, rodzaju tych danych i kartotek, chyba że przepisy drugiej Strony przewidują ochronę równorzędną;

b) jeżeli przepływ następuje z jej terytorium, przez terytorium drugiej Strony, na terytorium Państwa nie będącego Stroną Konwencji — celem uniemożliwienia nadużycia istniejącego na jej terytorium ustawodawstwa.

ROZDZIAŁ IV WZAJEMNA POMOC

Artykuł 13

Współpraca między Stronami

1. Strony zobowiązują się do udzielania sobie wzajemnej pomocy dla wprowadzenia w życie niniejszej Konwencji.

2. W tym celu:

a) każda ze Stron ustanowi jednego lub więcej pełnomocników oraz poinformuje Sekretarza Generalnego Rady Europy o nazwisku i adresie każdego z nich;

b) każda ze Stron, która ustanowiła więcej niż jednego pełnomocnika, poinformuje w zawiadomieniu, o którym mowa w poprzednim punkcie, o zakresie uprawnień każdego z nich.

3. Pełnomocnik ustanowiony przez Stronę na żądanie innej ze Stron:

a) dostarczy informacji o jej ustawodawstwie i praktyce administracyjnej w dziedzinie zabezpieczenia danych;

b) podjęcie zgodnie z prawem wewnętrznym i wyłącznie w celu ochrony prywatności wszystkie możliwe środki, aby dostarczyć informacji o określonych faktach dotyczących automatycznego przetwarzania dokonanych na jej terytorium, z wyjątkiem jednakże treści danych o charakterze osobistym, które były przetwarzane.

Artykuł 14

Pomoc osobom zainteresowanym, zamieszkałym za granicą

1. Każde państwo udzieli pomocy każdej osobie zamieszkałej za granicą w korzystaniu z praw przewidzianych w prawie wewnętrznym, a wprowadzonych dla realizacji podstawowych zasad określanych w artykule 8 niniejszej Konwencji.

2. Jeśli taka osoba mieszka na terytorium drugiej Strony, zapewnia się jej możliwość przedłożenia swojego żądania za pośrednictwem pełnomocnika ustanowionego przez tę Stronę.

3. Żądanie pomocy powinno zawierać wszystkie konieczne informacje dotyczące między innymi:

- a) nazwiska, adresu i wszystkich stosownych szczegółów identyfikujących osobę składającą żądanie;
- b) zautomatyzowanej kartoteki danych o charakterze osobistym, której to żądanie dotyczy i jej zarządcy;
- c) celu żądania.

Artykuł 15

Gwarancje związane z pomocą ze strony ustanowionych pełnomocników

1. Pełnomocnik ustanowiony przez Stronę, który otrzymał informacje od pełnomocnika ustanowionego przez drugą ze Stron bądź związane z żądaniem pomocy bądź przy odpowiedzi na jego żądanie pomocy, nie może użyć tej informacji dla celów innych niż wymienione w żądaniu pomocy.

2. Każda Strona zapewni, aby osoby zatrudnione przez ustanowionego pełnomocnika lub działające w jego imieniu były związane odpowiednim zobowiązaniem do zachowania otrzymanej informacji w tajemnicy lub dyskrecji.

3. W żadnym przypadku ustanowiony pełnomocnik nie jest upoważniony do wystąpienia w granicach przewidzianych w Artykule 13, ustęp 2 z żądaniem pomocy w imieniu osoby zainteresowanej, z własnej inicjatywy i bez zgody tej osoby.

Artykuł 16

Odmowa żądaniu pomocy

Ustanowiony pełnomocnik, do którego skierowano żądanie pomocy na podstawie Artykułu 13 i 14 niniejszej Konwencji, może odmówić jego spełnienia, jeżeli:

- a) żądanie wykracza poza granice upoważnień w zakresie zabezpieczenia danych posiadanych przez pełnomocnika zobowiązanego do udzielenia odpowiedzi,

- b) żądanie nie jest zgodne z przepisami niniejszej Konwencji,
- c) spełnienie żądania byłoby sprzeczne z wymogami dotyczącymi suwerenności, bezpieczeństwa i porządku publicznego Strony, którą reprezentuje albo z prawami i podstawowymi wolnościami osób podlegających jurysdykcji tej Strony.

Artykuł 17

Koszty i postępowanie dotyczące pomocy

1. Wzajemna pomoc, której udzielają sobie Strony na podstawie art 13 oraz pomoc, jakiej udzielają osobom, których te dane dotyczą, zamieszkałym za granicą, na podstawie artykułu 14, nie powinna zwiększać żadnych kosztów lub opłat, z wyjątkiem tych, które wynikają z korzystania z pomocy ekspertów lub tłumaczy. Te koszty i opłaty będą pokrywane przez Stronę, która ustanowiła pełnomocnika występującego o pomoc.

2. Osoba zainteresowana nie będzie obciążona kosztami lub opłatami w związku z działaniami podjętymi w jej sprawie na terenie drugiej Strony innymi niż te, które są uiszczane na podstawie ustawy przez jej obywateli.

3. Inne szczegóły dotyczące pomocy, w szczególności dotyczące formularzy i procedury oraz języków, które będą używane — winny być ustalone bezpośrednio między zainteresowanymi Stronami.

ROZDZIAŁ V KOMITET DORADZCY

Artykuł 18

Skład Komitetu

1. Komitet Doradczy powstanie po wejściu w życie niniejszej Konwencji.

2. Każde Państwo wyznaczy przedstawiciela do tego Komitetu oraz jego zastępcę. Każde Państwo będące członkiem Rady Europy, a które nie jest Stroną niniejszej Konwencji, ma prawo być reprezentowane w tym Komitecie przez obserwatora.

3. Komitet Doradczy może jednogłośnie decyzją zaprosić każde Państwo, nie będące członkiem Rady Europy, które nie jest też Stroną tej Konwencji, do bycia reprezentowanym przez obserwatora podczas określonego posiedzenia Komitetu.

Artykuł 19

Funkcje Komitetu

Komitet Doradczy:

- a) może przedstawiać projekty dotyczące ułatwienia albo poprawy sposobu stosowania Konwencji;
- b) może przedstawiać projekty poprawek do tej Konwencji zgodnie z artykułem 21;
- c) będzie opiniować każdy przedstawiony mu, zgodnie z artykułem 21 § 3, projekt poprawek do Konwencji;
- d) może na żądanie Strony wyrazić opinię w związku z każdym pytaniem dotyczącym stosowania niniejszej Konwencji.

Artykuł 20 Postępowanie

1. Komitet Doradczy zwołuje Sekretarz Generalny Rady Europy. Pierwsze posiedzenie powinno odbyć się w ciągu 12 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej Konwencji. Następne posiedzenia powinny się odbywać co najmniej raz na 2 lata oraz w każdym przypadku, jeśli 1/3 przedstawicieli Stron tego zażąda.

2. Obecność większości przedstawicieli Stron stanowi quorum dla posiedzenia Komitetu Doradczego.

3. Po każdym z posiedzeń Komitet Doradczy przedstawi Komitetowi Ministrów Rady Europy sprawozdanie dotyczące swojej pracy i działania Konwencji.

4. Zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji, Komitet Doradczy przyjmie wewnętrzny regulamin postępowania.

R O Z D Z I A Ł VI POPRAWKI

Artykuł 21 Poprawki

1. Poprawki do niniejszej Konwencji mogą być proponowane przez Stronę, Komitet Ministrów Rady Europy lub Komitet Doradczy.

2. O każdym projekcie poprawki informuje się Sekretarza Generalnego Rady Europy, państwa członków Rady Europy i każde państwo, które nie jest członkiem, a które przystąpiło lub było zaproszone do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 23.

3. Ponadto o każdej poprawce proponowanej przez Stronę lub Komitet Ministrów należy poinformować Komitet Doradczy, który przedstawia Komitetowi Ministrów swoją opinię o projektowanej poprawce.

4. Komitet Ministrów rozważy proponowaną poprawkę i każdą opinię przedstawioną przez Komitet Doradczy i może ją zatwierdzić.

5. Tekst każdej poprawki zatwierdzonej przez Komitet Ministrów, zgodnie z ustępem 4 tego artykułu winien być przesłany wszystkim Stronom do przyjęcia.

6. Każda poprawka zatwierdzona zgodnie z ustępem 4 niniejszego artykułu wchodzi w życie trzydziestego dnia od dnia poinformowania Sekretarza Generalnego przez wszystkie Strony, iż została ona przyjęta.

R O Z D Z I A Ł VII KLAUZULE KOŃCOWE

Artykuł 22 Wejście w życie

1. Niniejsza Konwencja będzie otwarta do podpisu przez państwa, członków Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Niniejsza Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie 3 miesięcy od daty wyrażenia przez pięć państw, członków Rady Europy zgody na związanie się tą Konwencją, zgodnie z przepisami ustępu poprzedniego.

3. Wobec każdego państwa, członka Rady Europy, które później wyrazi swoją zgodę na związanie się Konwencją, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu 3 miesięcy od daty złożenia dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 23

Przystąpienie państw nie będących członkami Rady Europy

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji, Komitet Ministrów Rady Europy będzie mógł zaprosić każde państwo nie będące członkiem Rady Europy do przystąpienia do Konwencji, decyzją podjętą większością głosów zgodnie z artykułem 20d Statutu Rady Europy oraz jednogłośnie przez przedstawicieli państw-stron niniejszej Konwencji uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

2. W stosunku do każdego państwa przystępującego, Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu 3 miesięcy od daty złożenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentu przystąpienia.

Artykuł 24

Klauzula terytorialna

1. Każde państwo w chwili podpisania lub w chwili składania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia zatwierdzenia lub przystąpienia, może określić terytorium lub terytoria, w stosunku do których niniejsza Konwencja będzie obowiązywać.

2. Każde państwo może w dowolnej chwili później, w formie deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszej Konwencji na każde inne terytorium określone w tejże deklaracji. Konwencja wchodzi w życie w stosunku do tego terytorium pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie 3 miesięcy od daty przyjęcia deklaracji przez Sekretarza Generalnego.

3. Każda deklaracja zgodna z treścią poprzednich dwóch ustępów będzie mogła być wycofana w stosunku do każdego terytorium określonego w tej deklaracji przez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego. Wycofanie będzie skuteczne, poczynając od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu 6 miesięcy od daty przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 25

Zastrzeżenia

Nie będzie przyjęte żadne zastrzeżenie dotyczące postanowień niniejszej Konwencji.

Artykuł 26**Wypowiedzenie**

1. Każda Strona może, w każdym czasie, wypowiedzieć niniejszą Konwencję przez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie jest skuteczne, poczynając od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie 6 miesięcy od daty przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 27**Notyfikacje**

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkom Rady i każdemu innemu państwu, które przystąpiło do niniejszej Konwencji o:

- a) każdym podpisaniu,
- b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia,
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z artykułami 22, 23 i 24,
- d) każdym innym akcie notyfikacji lub zawiadomieniu dotyczącym niniejszej Konwencji.

Na dowód tego niżej podpisani, będąc należycie upoważnieni, podpisali tę Konwencję.

Sporządzono w Strasbourgu, 28 stycznia 1981 r., w dwóch jednakowo autentycznych tekstach w języku angielskim i francuskim, złożonych po jednym egzemplarzu w archiwach Rady Europy.

Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione kopie każdemu z państw członków Rady Europy i każdemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej Konwencji.

21. Sintra

Międzynarodowa Akademia na rzecz Pokojowego Rozwoju w Sintrze k. Lizbony (Portugalia) zorganizowała 18-24 listopada III Konferencję Praw Człowieka pod hasłem "Prawa człowieka jako warunek demokratycznego rozwoju".

Wzięło w niej udział 30 osób: polityków, ludzi nauki, działaczy praw człowieka, głównie z Ameryki Łacinskiej, Afryki i Azji, a także przedstawiciele Komisji Praw Człowieka ONZ i Międzynarodowej Komisji Prawników. Wśród zaproszonych znalazł się Marek A. Nowicki, który wygłosił referat o nowych drogach organizacji praw człowieka w Europie Wschodniej.

Ogromne, często gwałtowne przemiany polityczne w Europie Środkowej i Wschodniej stawiają nowe problemy w sferze praw człowieka, a tym samym nowe zadania.

System totalitarny, wszechobecny w tej części świata, oparty był na dominacji państwa nad człowiekiem, a precyzyjniej mówiąc — partii komunistycznej, trzymającej w garści państwo. Zakres swobód, jeżeli w ogóle istniały, określała partia. Na transparentach, owszem, istniała sprawiedliwość i praworządność, ale w życiu było to raczej bezprawie i niekończący się rachunek ludzkich krzywd.

Kraje komunistyczne deklarowały światu swoje uznanie dla międzynarodowych standardów praw człowieka, jednocześnie zamykając do więzień tych, którzy odważyli się na te prawa powoływać. Falszywym, kolorowym obrazem życia w systemie tzw. realnego socjalizmu towarzyszyły drapieżne ataki na tych, którzy próbowali z zagranicy zakwestionować prawdziwość propagandowej papki. Wobec krytyki zza granicy powoływano się na zasadę nieingerencji w wewnętrzne sprawy innych państw, uruchamiając jednocześnie kampanię oszczerstw i insynuacji wobec oskarżyciela.

Wszelkie organizacje praw człowieka były dla tego systemu niezwykle groźne. Obnażały jego prawdziwe oblicze, mówiły o faktach, które normalnie schowane byłyby głęboko, o pokładach ludzkiej krzywdy tam, gdzie miała istnieć wyspa szczęśliwości, ujawniały fałsz i obłudę władz tych państw w stosunkach ze światem, przeszkadzając w realizacji misternych planów rozgrywek politycznych i gospodarczych. Oskarżano działaczy praw człowieka, iż są wrogami państwa komunistycznego i działają na jego szkodę. I tak też było, chociaż byli wrogami nie w kategoriach walki o władzę, ale w imię podstawowych praw człowieka. Było jasne, że tylko zmiana systemu stworzy warunki do przywrócenia odebranych praw.

To narzucało reguły walki. Trzeba było docierać do ofiar i natychmiast informować, najszerzej jak można, opinię publiczną. Ze względu na okoliczności, w pierwszej kolejności tę za granicą, a poprzez zachodnie media również

społeczeństwo w kraju. Z tego punktu widzenia ogromną rolę odgrywały zachodnie rozgłośnie radiowe, nadające audycje do krajów strefy sowieckiej. Ważne było dobre informowanie zachodnich polityków, a także mobilizowanie zachodnich organizacji praw człowieka do kampanii w obronie praw gwałconych przez komunistyczne władze. Jednocześnie trzeba było organizować pomoc prześladowanym, materialną i prawną, opiekować się ich rodzinami. Wszystko to w codziennej walce, umykając policyjnym zasadzkom i inwigilacji i wędrując jakże często do więzienia, jako więźniowie sumienia, żywe symbole gwałtu i bezprawia. Niektórym odebrano życie. Wszyscy pamiętamy Wasyla Stusa, Anatolija Marczenkę czy polskiego męczennika ks. Jerzego Popiełuszkę.

Takie są korzenie Komitetu Helsińskiego w Polsce, który powstał podczas stanu wojennego i przez pierwszych sześć lat pozostawał w podziemiu. Wyszedł na powierzchnię, gdy pojawiły się poważne sygnały liberalizacji — latem 1988 roku.

Fala wydarzeń zapoczątkowanych przez "Solidarność", które osiągnęły swoje apogeum w ciągu ubiegłego roku, doprowadziła do rozpadu systemu, który wedle prorocztw z Kremla miał trwać wiecznie. Otwarta została droga do demokracji, chociaż trudna i pełna przeszkód. Kierunek jest ten sam, mimo że każde z państw, o których mowa, znajduje się obecnie w innym miejscu. Jedni bliżej, drudzy dalej. Węgry, które w tych dniach weszły do Rady Europy, spętana przez Iliescu Rumunia, pogrążona w katastrofie gospodarczej Bułgaria, Związek Radziecki wrzący w stan chaosu, który może przynieść najgorsze.

W sferze walki o prawa człowieka zmieniło się dotychczas wiele. Nowe władze uznały organizacje praw człowieka za normalny i potrzebny element budowy struktury demokratycznej. Obrońcy praw człowieka mają szansę na uważne wysłuchanie, a krytyka czy publiczny protest nie wiąże się już w zasadzie z represjami, najwyżej atakiem lub polemiką prasową.

Powodów do interwencji jest ciągle wiele, chociaż w innych sferach życia niż poprzednio. Rosną, niekiedy dramatycznie, konflikty narodowościowe i wiążący się z nimi problem praw mniejszości narodowych lub etnicznych. Niepokojąco ujawniają się obszary nietolerancji, wręcz szowinizmu. Jest to zjawisko groźne, chociaż w pewnym stopniu zrozumiałe ze względu na doświadczenia, jakie istniały przez lata władzy komunistów. Pojawiają się nowe zagrożenia praw społecznych takich, jak prawo do pracy czy do zabezpieczeń społecznych, ochrony zdrowia, będące rezultatem szybkiego, wręcz wstrząsowego w niektórych krajach, przechodzenia na nowy system gospodarki, oparty na prywatnej własności i wolnym rynku.

Organizacje praw człowieka muszą te problemy widzieć i we właściwy sposób interweniować. Aby to czynić skutecznie, powinny starać się zachować to, co jest jedną z podstaw ich istnienia, niezależność od władz i sił politycznych. Nie jest to łatwe. Tym bardziej, że ludzie dzisiejszych władz jakże często wywodzą się z wczorajszej opozycji albo wręcz z ruchu praw człowieka. Komitet Helsiński stanął przed tym problemem jesienią ubiegłego roku. Cztery osoby wybrano do Senatu, trzy inne weszły w skład rządu. Wspólnie uznaliśmy, że w tej sytuacji powinni odejść, w imię niezależności Komitetu. Ale rozumiem, jak bardzo nie jest to łatwe. Jakie problemy, by wystąpić z ewentualnym protestem, muszą mieć nasi koledzy z Czechosłowacji w sytuacji, gdy prezydentem jest jeden z założycieli ruchu praw człowieka w tym kraju, Vaclav Havel?

Trzeba jednak sobie z tym poradzić, aby zachować tożsamość i rację bytu.

Jesteśmy w okresie budowania nowych struktur państwa, a tym samym nowego prawa. Obowiązkiem organizacji praw człowieka jest włączyć się do tego procesu, dążyć do tego, aby prawo zawierało w sobie optymalne gwarancje podstawowych wolności praw człowieka. Stąd powinny wychodzić projekty nowych rozwiązań i nacisk na ich realizację, ekspertyzy i opinie. Idąc tą drogą nasz Komitet opracował ostatnio na prośbę Senatu projekt Konstytucyjnej Karty Praw i Wolności.

Ogromnym zadaniem jest przeoranie ludzkiej świadomości, oczyszczenie z mułu, jaki naniósł na jej obszar system komunistyczny, ideologia zniewolenia i braku odpowiedzialności. Nie jest łatwo budować na takim gruncie zdrowe struktury demokratyczne, chociaż ludzie często z zaskakującą łatwością otrząsają się z ciemnej przeszłości. Czasami wydaje się, jakby wolność była zapisana w genach przez naturę. Trzeba jednak uczyć ludzi o prawach człowieka, istocie i funkcji prawa, skomplikowanych meandrach demokracji w praktyce, sposobach rozwiązywania konfliktów postaw i interesów. Jest to kolejna wielka rola organizacji praw człowieka wiarygodnych i z dostatecznym autorytetem, o jakże większych możliwościach oddziaływania w tej sferze niż rozmaite instytucje państwa.

W praktyce oznacza to konieczność budowania programów kształcenia nauczycieli i prawników, aby uczyli potem innych, docierania z tą problematyką do szkół i do tych, którzy stosują prawo, dania społeczeństwu zasobu odpowiednich publikacji. Podstawowe problemy w procesie budowy demokracji powinny w publicznych dyskusjach być rozpatrywane również w kategoriach praw człowieka.

Wszystko to wymaga instytucjonalizacji NGO's i rozbudowy struktur. Potrzebni są już nie tylko działacze gotowi do poświęceń i dawania świadectwa, ale i profesjonaliści, wysokiej klasy eksperci. Niezbędne są poważne środki materialne. W tej dziedzinie też zaczynają się czasy zawodowców. Tym właśnie kierowali się w 1989 roku Koledzy z Komitetu Helsińskiego, decydując się powołać w Warszawie fundację, a na jej bazie Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej (CHREE), pierwszą tego rodzaju instytucję w Europie postkomunistycznej.

Staramy się nie zapominać, że jesteśmy częścią wielkiego międzynarodowego ruchu praw człowieka. Współpracujemy z jak największą liczbą ośrodków za granicą. Wymiana doświadczeń, publikacji, wspólne dyskusje dają bardzo wiele i pozwalają łatwiej stawić czoła problemom. Istotna jest również pomoc materialna z Zachodu. Bez niej niewiele bylibyśmy w stanie zrobić. Organizacje praw człowieka w miejsce postawy wyrażnie opozycyjnej, postawy walki związanej z sytuacją, która odchodzi w przeszłość, przyjmują coraz szerzej rolę pozytywną, postawę współtworzenia nowej rzeczywistości.

23. Kronika

Piszemy tutaj krótko o różnych wydarzeniach, które nie znalazły miejsca w szerszych omówieniach czy dokumentach z innych części naszego biuletynu, a które choćby tylko z kronikarskiego obowiązku powinny być odnotowane.

W kwietniu **Marek Nowicki i Andrzej Rzepliński** rozpoczęli rozmowy ze skazanym za podżeganie do zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki, b. płk Służby Bezpieczeństwa, Adamem Pietruszką. W rezultacie rozmów Adam Pietruszka zdecydował się złożyć wobec prokuratora oświadczenie, które stało się podstawą do podjęcia oficjalnego śledztwa w sprawie ustalenia dalszych osób odpowiedzialnych za zabójstwo ks. Popiełuszki oraz wznowienie śledztwa w sprawie zabójstwa działacza ludowego Piotra Bartoszcze. Od początku postępowania prowadzonego przez Departament Prokuratury Ministerstwa Sprawiedliwości **Marek Nowicki** obserwuje jego przebieg i uczestniczy w niektórych czynnościach śledczych.

* * *

W dniach 21-27 kwietnia **Marek A. Nowicki** przebywał we Francji na zaproszenie Departamentu Prawnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Intencją gospodarzy było stworzenie możliwości zapoznania się z pracą organizacji i instytucji zajmujących się prawami człowieka we Francji oraz nawiązanie z nimi współpracy przez Komitet i Fundację.

W trakcie wizyty w Paryżu odbyły się spotkania z przedstawicielami Ligi Praw Człowieka (Ligue des Droits de l'Homme) — Bernard Vallon, Robert Verdier, Międzynarodowej Federacji Praw Człowieka (Federation International des Droits de l'Homme) — adw. Katz, Amnesty International — Sekcja Francuska — G. Seryex, M. Casablanca i inni.

Marek A. Nowicki spotkał się z prezesem Fundacji France-Pologne p. de Chalendar.

Na Uniwersytecie Paris X w Nanterre odbyły się spotkania z prof. Imberty i Jean Maurice Verdier — byłymi rektorami tego uniwersytetu, dziekanem Wydziału Prawa prof. Demaldent, prof. Emmanuelem Decaux z Centrum Prawa Międzynarodowego oraz Eric Pateyron młodym pracownikiem naukowym kierującym inicjatywą pod nazwą Dom Praw Człowieka (Maison des Droits de l'Homme).

Rzecznik KH był także gościem podczas posiedzenia Narodowej Komisji Konsultacyjnej d/s Praw Człowieka — istniejącej przy premierze. W jej skład wchodzi przedstawiciele rządu, parlamentu oraz najważniejszych organizacji praw człowieka we Francji. Podczas posiedzenia **Marek A. Nowicki** przedstawił działalność Komitetu Helsińskiego oraz ideę i program Fundacji Helsińskiej i Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej. Była to okazja do spotkania

z działaczami również tych organizacji, które nie znalazły się w programie opracowanym przez MSZ.

Odbyły się spotkania z partiami politycznymi: u Socjalistów (Claire Dufour — sekretarz d/s praw człowieka) oraz w Partii Radykalnej (Thomas Nordman — wiceprzewodniczący). Część wizyty stanowiły rozmowy w MSZ w Departamencie Prawnym, Organizacji Międzynarodowych oraz 3-godzinne spotkanie z Jacques Fouré — dyrektorem d/s Europy Wschodniej w Departamencie Europy. W programie wizyty był również Strasbourg. Najpierw spotkanie w Międzynarodowym Instytucie Praw Człowieka (International Institute of Human Rights). Rene Cassin — z sekretarzem generalnym Instytutu prof. Aleksandrem Kisse oraz dyrektorem naukowym Jean-Bernard Marie. Potem seria spotkań w Radzie Europy: z H.C. Krugerem — sekretarzem Europejskiej Komisji Praw Człowieka, M.A. Eissenem — sekretarzem Trybunału Europejskiego, A. Drzemczewskim z Dyrektoriatu Praw Człowieka i J. Lawsem kierującym Ośrodkiem Dokumentacji Praw Człowieka. Rezultaty rozmów pozwoliły stworzyć warunki do interesującej i pożytecznej współpracy z Radą Europy i instytucjami praw człowieka we Francji.

Wizyta ta była możliwa dzięki inicjatywie p. sędziego Isabelle Chaussade z MSZ Francji, której przy tej okazji składamy serdeczne podziękowania.

* * *

Marek A. Nowicki został zaproszony do udziału w misji IHF na wybory w Rumunii. 19-21 maja IHF wysłała do tego kraju 33-osobową grupę obserwatorów z Norwegii, Danii, Szwecji, Szwajcarii, Włoch, Francji, Węgier, Czechosłowacji i Polski.

Przedstawiciele IHF śledzili wybory w Bukareszcie, Cluj, Iasi, Craiovej, Timisoara, Brasov, Tirgu Mures. Bezpośrednio przed wyborami odbyły się spotkania z ministrem spraw wewnętrznych, sprawiedliwości, prokuratorem generalnym, a także z reprezentantami różnych partii politycznych i organizacji. W programie były także redakcje Romania Libera, Adevarul, Dialog 22 oraz radio i telewizja.

Po wyborach IHF zorganizowała konferencję prasową, podczas której podkreślono liczne fakty łamania praw człowieka podczas kampanii wyborczej oraz przebieg wyborów daleko odbiegający od zasad demokratycznych.

* * *

W okresie 18 czerwca — 4 lipca **Andrzej Rzepliński** był słuchaczem Letniej Szkoły Praw Człowieka i Prawa Europejskiego zorganizowanej we Florencji (Włochy) przez istniejący tam Europejski Instytut Uniwersytecki.

* * *

W lipcu, podczas miesięcznego pobytu w Międzynarodowym Instytucie Praw Człowieka w Strasbourgu **Marek A. Nowicki** spotkał się z Peterem Leuprechtem — szefem Dyrektoriatu Praw Człowieka Rady Europy i przekazał mu, jako podarunek od Komitetu Helsińskiego, polski przekład Europejskiej Konwencji

Praw Człowieka z Protokołami. Przedmiotem rozmowy były możliwe formy współpracy z Radą Europy. Odbyło się także spotkanie z p. Ricci z Dyktoriatu Edukacji. **Marek A. Nowicki** rozmawiał również z p. J.P. Engelem, właścicielem firmy wydawniczej znanej z publikacji dotyczących praw człowieka "Engel Verlag". Pobyt w Strasbourgu był także okazją do spotkania z Francois Guichardem — sędzią, prezydentem Europejskiego Stowarzyszenia Sędziów na Rzecz Wolności i Demokracji, zainteresowanym współpracą z nami.

Wcześniej, po drodze do Strasbourga, **Marek A. Nowicki** złożył wizytę w Paryżu prezydentowi Państwowej Komisji Informatyki i Wolności (Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés) Jacques Fouvet. Jest to specjalna niezależna instytucja istniejąca przy Prezydencie republiki, której zadaniem jest ochrona praw obywatelskich w konfrontacji z ciągle rozszerzającą się sferą zastosowania informatyki. W konsekwencji zainteresowania tą problematyką podjęliśmy się, na prośbę Rady Europy, przetłumaczenia na język polski "Europejskiej konwencji o ochronie danych o charakterze osobistym". Podczas pobytu w Paryżu **Marek A. Nowicki** odwiedził również siedzibę Partii Socjalistycznej.

* * *

Warszawa była jednym z etapów politycznej podróży albańskich parlamentarzystów z Kosowa: **Bujara Gjurgjeala, Skendera Skenderi, Muharrema Shabani**. W dniach 10-13 sierpnia z inicjatywy KH spotkali się z z-cą dyr. Departamentu Europy MSZ, **Grzegorzem Kostrzewą-Zorbasem**, z redaktorem naczelnym "Tygodnika Solidarność" **Jarosławem Kaczyńskim** i dziennikarzami tego tygodnika, a także "Gazety Wyborczej". Odbyło się także oficjalne spotkanie z KH, w którym wzięli udział: **Danuta Przywara, Marek A. Nowicki i Marek Nowicki**. Politycy z Kosowa zrelacjonowali przebieg wydarzeń w tym regionie, represje ze strony władz serbskich. Przedstawili możliwe warianty rozwoju wydarzeń. KH zapewnił o swoim zainteresowaniu tym, co dzieje się w Kosowie.

* * *

W dniach 15-16 sierpnia w Sundvolden koło Oslo (Norwegia) odbyła się międzynarodowa konferencja prawników na temat: "Praworządność i Demokracja w epoce pierestrojki — rola adwokatów". Wśród zaproszonych był również **Marek A. Nowicki**. Poza nim w grupie polskiej byli: adw. Roma Orlikowska-Wrońska — współpracownik KH, prof. Janusz Łętowski — sędzia Sądu Najwyższego oraz adwokaci Piotr Borowski, Krzysztof Piesiewicz i Stanisław Rymar, reprezentujący Naczelną Radę Adwokacką. Konferencja w Norwegii była okazją do nawiązania interesujących kontaktów z adwokaturą z różnych krajów Europy Środkowej i Wschodniej oraz Norwegii. **Marek A. Nowicki** spotkał się także z Gro Hillestad Thune — przedstawicielem Norwegii w Europejskiej Komisji Praw Człowieka, oraz prof. Torkelem Opsahlem, złożył także wizytę w Norweskim Instytucie Praw Człowieka w Oslo, w którym rolę gospodarza pełnił dr Krzysztof Drzewicki. Pobyt w Oslo był także okazją do

obejrzenia Domu Praw Człowieka, w którym mają siedzibę różne organizacje, m.in. Komitet Helsiński, a także Parlamentu, Sądu Najwyższego oraz Centralnego Więzienia Ila.

* * *

Leningrad był w tym roku miejscem II Konferencji Praw Człowieka (1-5 września), która zgromadziła ponad tysiąc uczestników ze Związku Sowieckiego i zagranicy, w tym liczną grupę z Polski. Przedmiotem konferencji była debata o prawach człowieka w ZSRR. Spośród członków KH w spotkaniu w Leningradzie uczestniczyła red. **Wanda Falkowska**.

* * *

13 września w sali Komitetu Obywatelskiego w Warszawie odbyło się spotkanie KH z 14-osobową grupą działaczy różnych organizacji społecznych i politycznych z Hong-Kongu. Podczas ok. 3-godzinnej dyskusji goście interesowali się aktualną sytuacją w zakresie praw człowieka w Polsce, zmianami w systemie prawnym, działalnością organizacji praw człowieka. Ze strony KH w spotkaniu wzięli udział: **Halina Bortnowska, Danuta Przywara i Marek A. Nowicki**.

* * *

28-30 września **Marek A. Nowicki** wziął udział w posiedzeniu Komitetu Wykonawczego IHF w Wiedniu, a następnie w spotkaniu z Radą Europy w Strasbourgu (bliższe szczegóły w innym miejscu), po czym wraz z **Markiem Nowickim** uczestniczyli (5-6 października) w sympozjum w Berlinie zorganizowanym przez Niemiecki Komitet Helsiński. Tematem obrad w gmachu Reichstagu była kwestia nowych instytucji europejskich, dyskusja poprzedzająca wielkie spotkanie KBWE w Paryżu w listopadzie. W Berlinie był m.in. minister spraw zagranicznych K. Skubiszewski, marszałek Sejmu M. Kozakiewicz, senator Andrzej Szczypiorski.

* * *

12-14 października gościliśmy przedstawicielkę Fundacji Forda Margo Picken, eksperta Fundacji Stephanie Grant oraz Yadę Zeltman, dyrektora biura IHF. W spotkaniu w sali Komitetu Obywatelskiego wzięli udział: **Danuta Przywara, Zofia Wasilkowska, Lech Falandysz, Marek A. Nowicki, Marek Nowicki i Andrzej Rzepliński**. Dyskutowano o działalności i planach Komitetu Helsińskiego.

* * *

13 października **Marek A. Nowicki i Andrzej Rzepliński** wzięli udział w spotkaniu zorganizowanym przez Senacką Komisję Praworządności i Praw Człowieka oraz Radę Europy dotyczącym europejskiego systemu ochrony praw człowieka.

W Ojżanowie k. Warszawy 16-18 października odbyła się konferencja zorganizowana przez IFiS Polskiej Akademii Nauk na temat mniejszości narodowych z udziałem etyków z Europy Wschodniej. Podczas tego spotkania **Marek Nowicki** prowadził seminarium o prawach i wolnościach obywatelskich w tej części Europy.

* * *

W dniach 16-17 października prof. **Anna Michalska** prowadziła w Poznaniu wykłady dla nauczycieli-metodyków z problematyki międzynarodowej ochrony praw człowieka. Wzięło w tym udział ponad 100 nauczycieli z Wielkopolski, wykładowców w szkołach podstawowych i średnich. Zajęcia odbyły się z inicjatywy Kuratorium Oświaty i Wychowania pod patronatem Komitetu Helsińskiego.

* * *

Narastający problem uchodźców w Polsce spowodował, że 19 października **Danuta Przywara**, **Marek Nowicki** i **Marek A. Nowicki** spotkali się z przedstawicielami Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża. Dyskutowano o obecnej sytuacji uchodźców, braku zainteresowania ze strony władz państwowych, krokach, jakie należy podjąć i możliwych sposobach współpracy. W związku z tym problemem **Marek Nowicki** spotykał się wielokrotnie z władzami państwowymi przedstawiając sugestie KH dotyczące rozwiązań instytucjonalnych.

* * *

22-23 października gościem Komitetu była prof. Pascal Boucaud — dyrektor Centrum Praw Człowieka Uniwersytetu Katolickiego w Lyonie (Francja).

* * *

Danuta Przywara i **Marek Nowicki** spotkali się 25 października z młodzieżą Liceum Ogólnokształcącego prowadzonego przez Społeczny Ośrodek Socjoterapii w Warszawie. Przez kilka godzin rozmawiano o dzisiejszych problemach praw człowieka w Polsce i działalności KH.

* * *

25-28 października na zaproszenie Komitetu odwiedził Warszawę Francois Guichard — prezydent Europejskiego Stowarzyszenia Sądownictwa na rzecz Wolności i Demokracji. Siedzibą Stowarzyszenia jest Strasbourg. W programie były rozmowy z przedstawicielami Komitetu, naszego Centrum Praw Człowieka oraz Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości (prof. L. Falandysz) na temat współpracy przy organizowaniu w Polsce kolokwium międzynarodowego na temat niezawisłości sądownictwa. F. Guichard, wspólnie z M.A. Nowickim spotkał się również z I prezesem Sądu Najwyższego prof. A. Strzemboszem, prezesem Izby Karnej SN — prof. A. Murzynowskim, Sędzią SN — B. Nizieńskim, kierującym sekcją d/s rehabilitacyjnych, sędzią T. Flemming — wiceprezesem Sądu Wojewódzkiego w Warszawie oraz grupą sędziów — założycieli Stowarzyszenia Sędziów "Justitia".

24. Członkowie Komitetu Helsińskiego w Polsce

Halina Bortnowska-Dąbrowska — (1931) dziennikarz, teolog, członek grupy założycieli miesięcznika "Znak" i przez wiele lat jego redaktor, w okresie stanu wojennego internowana, uczestnik inicjatyw ekumenicznych w ramach Światowej Rady Kościołów, Rzymskiego Sekretariatu na Rzecz Jedności Chrześcijan, współzałożyciel Stowarzyszenia "Hospicjum" w Krakowie, doradca "Solidarności" w Hucie im. Lenina w Nowej Hucie, członek Klubu Inteligencji Katolickiej w Warszawie, rzecznik ROAD.

Maria Dziedziec — (1942) lekarz, dziennikarz, w latach 1967-72 w Polskim Radio, były specjalista d/s AIDS w Ministerstwie Zdrowia, członek Komisji Profilaktyki Społecznej Rady d/s AIDS, w okresie stanu wojennego współpracownik Prymasowskiego Komitetu Pomocy Uwięzionym.

Marek Edelman — (1922) doktor medycyny, kardiolog, od 1972 r. p.o. ordynatora Szpitala im. Pirogowa w Łodzi, poprzednio adiunkt w Klinice Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Łodzi. Laureat nagrody Fundacji im. A. Jurzykowskiego i doktor honoris causa Uniwersytetu w Yale (USA), ostatni żyjący przywódca powstania w getcie warszawskim. Po 1968 roku kilkakrotnie zwalniany z pracy. W latach 1980-81 członek Zarządu Regionu Ziemi Łódzkiej NSZZ "Solidarność", delegat na I Krajowy Zjazd, w okresie stanu wojennego internowany, potem członek podziemnej RKW.

Lecz Faładysz — (1942) prawnik-kryminolog, doktor habilitowany, docent na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, od 1980 r. współpracownik prasy NSZZ "Solidarność" oraz różnych instytucji niezależnych, ekspert komisji sejmowych i senackich, członek rządowej Komisji d/s Reformy Prawa Karnego, dyrektor Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

Wanda Falkowska — (1924) prawnik, dziennikarz, do 1981 roku m.in. w "Polityce" i "Przekroju", autorka wielu książek, zajmuje się publicystyką społeczno-prawną. W latach 1980-81 aktywny działacz Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich (wiceprezes Naczelnego Sądu Dziennikarskiego, przewodnicząca Klubu Publicystów Społeczno-Prawnych), członek Zarządu Stowarzyszenia Opieki nad Więźniami "Patronat". Obecnie współpracuje z "Gazetą Wyborczą".

Mirosław Jasiński — (1960) historyk sztuki i filolog, pisarz i publicysta. Od 1978 roku współpracownik Studenckiego Komitetu Solidarności we Wrocławiu, w 1980 — jeden z założycieli Niezależnego Zrzeszenia Studentów,

w okresie stanu wojennego ukrywał się, współzałożyciel Akademickiego Podziemnego Ruchu Oporu, od marca 1982 — koordynator Solidarności Polsko-Czechosłowackiej, od grudnia 1987 do września 1988 członek RKW "Solidarność" Regionu Dolny Śląsk, w 1988 laureat nagrody literackiej im. Jiri Lederera. Obecnie pracuje w służbie zagranicznej.

Wojciech Maziarski — (1960) filolog hungarysta, dziennikarz, w 1981 roku członek Studenckiego Komitetu Strajkowego na Uniwersytecie Warszawskim, w okresie stanu wojennego działacz różnych podziemnych struktur związanych z "Solidarnością", w 1985 wybrany przewodniczącym studenckiego samorządu Uniwersytetu Warszawskiego, założyciel i współredaktor niezależnego pisma studentów "Refleksy", w 1988 roku założył Serwis Informacyjny "Solidarności" i wschodnioeuropejską Agencję Informacyjną, którymi kierował do jesieni 1989, od tego czasu jest korespondentem polskiej sekcji Radia BBC.

Jacek Kurczewski — (1943) socjolog, doktor habilitowany, dyrektor Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, w latach 1980-81 członek Rady Programowej Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych przy Komisji Krajowej NSZZ "Solidarność", działacz Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (w latach 1976 i 1980-83 prezes oddziału warszawskiego), jeden z założycieli Stowarzyszenia Przeciwników Kary Śmierci i Patronackiego Stowarzyszenia Penitencjarnego, członek zespołu redakcyjnego miesięcznika "Res Publica", wiceprzewodniczący Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie, sędzia Trybunału Stanu.

Anna Michalska — (1940) profesor prawa międzynarodowego na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu, wykładowca w Międzynarodowym Instytucie Praw Człowieka w Strasbourgu, ekspert UNESCO.

Marek A. Nowicki — (1953) — prawnik, adwokat, w latach 1975-81 prokurator, w 1981 roku członek Krajowej Komisji Koordynacyjnej Pracowników Prokuratury NSZZ "Solidarność", od października 1981 pracownik Biura Interwencji NSZZ Rolników Indywidualnych "Solidarność" oraz współpracownik Komisji Interwencji i Mediacji NSZZ "Solidarność" Regionu Mazowsze. W okresie stanu wojennego publicysta prasy podziemnej oraz współpracownik różnych instytucji niezależnych, współzałożyciel Komitetu Helsińskiego w Polsce. Uczestnik strajku w kopalni "Manifest Lipcowy" w Jastrzębiu w sierpniu 1988 roku, doradca NSZZ "Solidarność" w regionie Śląsko-Dąbrowskim i Mazowszu, członek zespołu redakcyjnego "Tygodnika Solidarność". Obecnie pełni funkcję rzecznika Komitetu Helsińskiego, członek Komitetu Wykonawczego Międzynarodowej Helsińskiej Federacji Praw Człowieka (IHF), dyrektor Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej.

Marek Nowicki — (1947) fizyk, w latach 1973-81 pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego, w latach 70-tych członek zarządu Polskiego Związku Alpinizmu, prezes Federacji

Akademickich Klubów Alpinistycznych, w latach 1980-81 przewodniczący Komisji Mediacji Zarządu Regionu Mazowsze NSZZ "Solidarność", kierownik Zespołu d/s Technicznej Organizacji Akcji Protestacyjnych, w okresie stanu wojennego internowany, współautor pierwszych raportów Komitetu Helsińskiego, redaktor naczelný pisma "Praworządność" (ukazującego się od 1984 roku), do 1990 członek prezydium Rady Naczelnej Polskiej Partii Socjalistycznej. Prezes Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, szef Ośrodka Dokumentacji w Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej.

Danuta Przywara — (1951) socjolog, pracownik Instytutu Badawczego Samorządu Załogi, w 1981 roku mediator w Komisji Interwencji i Mediacji Regionu Mazowsze NSZZ "Solidarność"; w okresie stanu wojennego współpracownik Prymasowskiego Komitetu Pomocy Uwięzionym; od grudnia 1982 współpracownik, a od jesieni 1983 członek Komitetu Helsińskiego, szef Ośrodka Edukacji w Centrum Praw Człowieka w Europie Wschodniej.

Andrzej Rzepliński — (1949) prawnik-kryminolog, doktor habilitowany w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, członek Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych w Krakowie (w 1981 i od 1989), ekspert ONZ od 1987 oraz komisji sejmowych i senackich, członek rządowej komisji d/s reformy prawa karnego, członek Polskiego Instytutu Kultury Chrześcijańskiej w Rzymie, w 1990 laureat nagrody Fundacji Jana Pawła II, współpracował z Komitetem Helsińskim od 1983 roku.

Jan Rosner — (1906) prawnik, specjalista w zakresie polityki społecznej i ergonomii, emerytowany profesor Szkoły Głównej Planowania i Statystyki, przed 1939 rokiem pracownik Międzynarodowego Biura Pracy w Genewie, uczestnik ruchu oporu podczas wojny, w latach 1946-50 przedstawiciel Międzynarodowej Organizacji Pracy w Polsce, a następnie pracownik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, w latach 1979-82 — prezydent Międzynarodowego Towarzystwa Ergonomicznego, ekspert sejmowej komisji konstytucyjnej, członek Rady Ochrony Pracy.

Zofia Wasilkowska — (1910) prawnik, specjalista prawa cywilnego i rodzinnego, w latach 1933-39 radca w Prokuraturii Generalnej oraz asystent na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, uczestnik ruchu oporu podczas wojny, sędzia Sądu Najwyższego w latach 1948-55 i 1958-81, minister sprawiedliwości w latach 1956-57, członek a w latach 1957-61 przewodnicząca Komisji Praw Człowieka ONZ, wiceprzewodnicząca Społecznej Rady Legislacyjnej w 1981 i od 1989 roku.

Janina Zakrzewska — (1928) prawnik, profesor prawa konstytucyjnego, w 1968 roku usunięta z pracy na Uniwersytecie Warszawskim, od 1970 w Archiwum Akt Nowych, a następnie w Zakładzie Naukowym Archiwistyki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, członek PEN-Clubu, uczestnik

konwersatorium "Doświadczenie i Przyszłość", od 1980 roku opracowywała ekspertyzy i raporty prawnicze dla NSZZ "Solidarność" i instytucji niezależnych, członek Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych w Krakowie, sędzia Trybunału Konstytucyjnego, szef ekspertów sejmowej komisji konstytucyjnej.

Za granicą Komitet Helsiński reprezentują:

- w krajach skandynawskich:
Małgorzata Kępińska-Jakobsen (Duntzfelts Alle 14,2 2900 Hellerup, Dania);
- w Australii:
Jola Wolski (4 Ramsay Street, Brighton, Vic 3186);
- w USA:
Joanna Weschler (143 Second Avenue, Pelham, NY 10803);
- w Holandii:
Jan Zielonka (Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences, Meijboomlaan 1, 2242 PR Wassenaar).
- przy Radzie Europy w Strasbourgu
Danuta Wiśniewska-Cazals (5, Rue Felix, 67000 Strasbourg, France)

* * *

Komitet Helsiński pracuje nad uzupełnieniem zbiorów dokumentacji archiwalnej dotyczących procesów politycznych i innych form represji w Polsce w okresie od 13 grudnia 1981 do zakończenia rozmów "okrągłego stołu". Apelujemy o dokumenty, relacje i inne materiały na ten temat. Prosimy o przesłanie ich na adres:

Komitet Helsiński, Pl. Trzech Krzyży 16 Ip., pok. 4, 00-499 Warszawa

lub udostępnienie ich w inny sposób. Oryginały dokumentów zwracamy po zrobieniu kopii.

HELŚIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA
Biblioteka
00-028 Warszawa, ul. Bracka 18 m. 62
tel./fax (48-22) 828 10 08, 828 69 96
826 98 75, 826 96 50

Komitet Helsiński w Polsce

KOMITET HELSIŃSKI w POLSCE jest niezależną inicjatywą obywatelską, która kontroluje przestrzeganie praw i podstawowych wolności wynikających z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz bada zgodność ustawodawstwa RP z zobowiązaniami międzynarodowymi, takimi jak Pakty Praw Człowieka oraz konwencje MOP potwierdzone w Akcie Końcowym Konferencji w Helsinkach oraz dokumencie końcowym konferencji przeglądowej KBWE w Wiedniu.

KOMITET działa poprzez informowanie opinii publicznej oraz podejmowanie inicjatyw na forum krajowym i międzynarodowym.

KOMITET upowszechnia wolności i prawa zawarte w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i zabiega o możliwie najpełniejszą ich realizację w poszczególnych krajach i na świecie.

KOMITET HELSIŃSKI w POLSCE jest członkiem Międzynarodowej Helsińskiej Federacji Praw Człowieka z siedzibą w Wiedniu.

WYDAWNICTWO
SPOŁECZNE
kcs